

บทที่ 2

แนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในการศึกษาเรื่อง“รูปแบบสภากาแฟการสื่อสารในสภากาแฟของประชาชนในจังหวัด
ตรังนั้น ผู้วิจัยได้ค้นคว้าจัดระเบียบแนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องพอสังเขปเพื่อเป็นแนวทางในการ
เรียนรู้และพัฒนาความคิดรูปแบบการสื่อสารเพื่อการพัฒนาาร่วมกัน ภายใต้กรอบการศึกษาดัง
ต่อไปนี้

แนวคิดการพัฒนาสมัยใหม่ ประกอบด้วย

- แนวคิดการพัฒนาสมัยใหม่และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 8
- แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน
- แนวคิดการมีส่วนร่วม
- แนวคิดเรื่องประชาสังคม

แนวคิดรูปแบบการสื่อสารในสภากาแฟของประชาชนในจังหวัดตรัง ประกอบด้วย

ด้วย

- แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม
- แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมกรรมการรวมหมู่
- แนวคิดเกี่ยวกับบทเสวนา
- แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคล
- แนวคิดความแตกต่างของผู้รับสาร
- แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับ การสื่อสารสัญลักษณ์
- แนวคิดเกี่ยวกับเวทีสาธารณะ

**แนวคิดเกี่ยวกับความคิดเห็นของผู้นำชุมชนต่อศักยภาพของสภาภาพ
ในการพัฒนา ชุมชน ประกอบด้วย**

- แนวคิดเกี่ยวกับผู้นำและการพัฒนาชุมชน
- แนวคิดเกี่ยวกับยุทธวิธีการสื่อสารในชุมชน
- แนวคิดเกี่ยวกับการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

แนวคิดการพัฒนาสมัยใหม่และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

การจะศึกษารูปแบบของการสื่อสารในสภาภาพให้มีความหมายต่อการพัฒนาที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวและการพัฒนามนุษย์เป็นพื้นฐานนั้น จำเป็นต้องเข้าใจภาพรวมของ การพัฒนาที่ยั่งยืนซึ่งเป็นการพัฒนาแนวใหม่ อันเป็นมิติหรือมุมมองใหม่ของการพัฒนา ที่มุ่งเน้นบุคคลและชุมชนเป็นสำคัญ แนวคิดดังกล่าวนี้เป็นแนวโน้มสำคัญที่ได้รับการขานนามทั่วโลก ซึ่งเห็นได้จากการประชุมสุดยอดเพื่อการพัฒนาสังคม (The World Summit for Social Development) เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2538 ที่กรุงโคเปนเฮเกน ก็สรุปได้ว่า การพัฒนาสังคมจะต้องยึดคนเป็นศูนย์กลาง จุดมุ่งหมายของการพัฒนา คือการจัดความยากจนที่แท้จริง กระจายความยุติธรรม และสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชน เรื่องที่ต้องดำเนินการคือ ประชากร สุขภาพอนามัย การศึกษา การจ้างงานที่อยู่อาศัย สิ่งแวดล้อม ภัยพิบัติต่าง ๆ อาชญากรรม และความมั่นคงของชาติ (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล, 2539: 65)

ยุทธศาสตร์การพัฒนาสมัยใหม่

ลักษณะสำคัญของยุทธศาสตร์การพัฒนา ยุทธศาสตร์การพัฒนาแนวใหม่นี้ ประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญกล่าวคือ (สุภางค์ จันทวานิช และวิศนี ศิลตระกูล, 2539: 65)

1. เป็นการพัฒนาที่มีลักษณะพึ่งตนเอง หมายความว่า ทั้งองถิ่นแต่ละท้องถิ่นจะต้องพึ่งพาความแข็งแกร่งและทรัพยากรของตนเองเป็นหลัก ไม่ว่าจะในด้านพลังงานของผู้คน ทรัพยากรธรรมชาติ หรือทรัพยากรทางวัฒนธรรม การพึ่งตนเองนี้มิใช่เรื่องของปัจเจกบุคคล แต่เป็นเรื่องของส่วนรวม ทั้งยังไม่ใช่เรื่องของการแยกตัวโดดเดี่ยวด้วยการปิดหมู่บ้านหรือปิดประเทศ แต่เป็นการสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ที่เสมอภาคกับโลกภายนอก ในทางปฏิบัติที่เป็นจริง การพึ่งตัวเองจะมีความหมายอย่างที่สุดต่อการพัฒนาท้องถิ่น หรือพัฒนาชุมชนให้มีความเจริญก้าวหน้าและเข้มแข็ง

2. เป็นการพัฒนาที่เกิดมาจากเนื้อในของสังคมนั้น ๆ โดยก่อตัวมาจากระบบคุณค่าดั้งเดิมที่อยู่บนพื้นฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น การพัฒนาท้องถิ่นมิใช่สินค้าสำเร็จรูปที่จะนำไปใช้กับท้องถิ่นใด ๆ ก็ได้ รูปแบบของการพัฒนาจะต้องมีความหลากหลายและแปรผันตามลักษณะเฉพาะของแต่ละท้องถิ่น

3. เป็นการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของมนุษย์ นอกเหนือจากความต้องการด้านวัตถุแล้ว มนุษย์เรายังมีความต้องการในมิติอื่น ๆ อีกมาก เช่น ความต้องการที่จะแสดงออกซึ่งความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ ความเสมอภาคเท่าเทียม ความต้องการที่จะทำความเข้าใจและควบคุมชะตากรรมของชีวิตตนเอง เป็นต้น

4. เป็นการพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติยังคงอยู่อย่างยั่งยืนยาวนาน ทั้งนี้โดยต้องตระหนักถึงขีดจำกัดที่ระบบนิเวศวิทยาจะสามารถรองรับได้ รวมทั้งต้องเป็นการวางแผนที่เอื้อเพื่อต่อสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ ในโลกด้วย

5. เป็นการพัฒนาที่มุ่งด้านการเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้าง ทั้งในด้านความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจ และความสัมพันธ์เชิงอำนาจ โดยต้องส่งเสริมเงื่อนไขเพื่อการจัดการด้วยตัวเอง และการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจของทุกส่วนที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะสำคัญ 5 ประการดังกล่าวนี้ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวข้องและสัมพันธ์กันโดยตลอด ทำให้มองเห็นว่ายุทธศาสตร์การพัฒนาแบบนี้ เป็นการพิจารณาแบบองค์รวม มิใช่การพัฒนาแบบแยกส่วนดังเช่นในอดีต

ยุทธศาสตร์กำหนดแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8

การจัดทำแผนพัฒนาฉบับที่ 8 นี้ (พ.ศ. 2540-2544) เริ่มต้นจากการเปิดโอกาสให้คนไทยทุกกลุ่ม ทุกสาขาอาชีพและทุกภูมิภาคของประเทศ ได้เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็น และกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศอย่างกว้างขวาง ตั้งแต่การเริ่มจัดทำแผน แทนการกำหนดแผนจากภาคราชการแต่เพียงฝ่ายเดียวอย่างแต่ก่อน ซึ่งนับได้ว่าเป็นการเปิดศักราชกระบวนการวางแผนที่เน้นสร้างความร่วมมือร่วมใจกันผืนกกำลังอย่างสมานฉันท์ของคนในชาติ

แผนพัฒนาฉบับที่ 8 ได้ปรับแนวคิดการพัฒนาจากเดิม ที่เคยเน้นการพัฒนาด้านเศรษฐกิจเป็นหลักของการพัฒนาแต่เพียงอย่างเดียว มาเป็นการเน้นคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนา เพราะคนเป็นปัจจัยชี้ขาดความสำเร็จของการพัฒนาในทุกเรื่อง โดยการพัฒนาเศรษฐกิจเป็นเพียงเครื่องมืออย่างหนึ่งที่จะช่วยให้คนมีความสุขและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นเท่านั้น รวมทั้งปรับเปลี่ยนวิธีการวางแผนจากการแยกส่วนรายสาขาเศรษฐกิจ หรือสังคมที่ขาดความเชื่อมโยงเกื้อกูล

ต่อกันมาเป็นการพัฒนาแบบส่วนรวมหรือบูรณาการ ให้เป็นแผนพัฒนาที่เอื้อประโยชน์ให้คนไทย ส่วนใหญ่ของประเทศอย่างแท้จริง

**ยุทธศาสตร์ของแผนพัฒนาฉบับที่ 8 มีดังนี้ (ธีระพล อรุณอกสิกร
และคณะ, 2540: 25-29)**

- การพัฒนาศักยภาพของคน ประกอบด้วย การส่งเสริมให้ประเทศมีโครงสร้างของประชากรที่เหมาะสม และมีการกระจายตัวของประชากรที่สอดคล้องกับศักยภาพและโอกาสการพัฒนาในแต่ละพื้นที่ของประเทศ การปรับปรุงกระบวนการเรียนรู้ด้านการพัฒนาจิตใจให้เกิดผลในทางปฏิบัติ การพัฒนาสติปัญญาและทักษะฝีมือแรงงานให้คนไทยทุกคนมีคุณภาพและประสิทธิภาพสูงขึ้นในกระบวนการผลิต และสามารถปรับตัวได้กับการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคม รวมทั้งการพัฒนาสุขภาพและพละนาามัยที่มุ่งเสริมสร้างโอกาสให้คนไทยทุกคนมีสุขภาพดีถ้วนหน้า
- การพัฒนาสภาพแวดล้อมของสังคมให้เอื้อต่อการพัฒนาคน ประกอบด้วย แนวทางการเสริมสร้างความเข้มแข็งของครอบครัวของชุมชน การสร้างโอกาสให้คน ครอบครัว และชุมชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาท้องถิ่นของตนเองและสังคม การพัฒนาระบบความมั่นคงทางสังคมเพื่อสร้างหลักประกันด้านต่าง ๆ แก่ประชาชนอย่างทั่วถึง การเสริมสร้างขีดความสามารถในระบบอำนวยความสะดวกธรรมชาติและระบบความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ประชาชน และการส่งเสริมให้วัฒนธรรมมีบทบาทในการพัฒนาคนและประเทศให้สมดุลและยั่งยืน
- การเสริมสร้างศักยภาพการพัฒนาของภูมิภาค และชนบท เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างทั่วถึง ประกอบด้วยแนวทางกระจายโอกาสและความเจริญด้วยการพัฒนาพื้นที่ในภูมิภาค การพัฒนาการมีส่วนร่วมในการพัฒนา และการกระจายการพัฒนาด้วยการเพิ่มศักยภาพขององค์กรชุมชน การสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้และขยายเครือข่ายการเรียนรู้ของชุมชน การสร้างโอกาสการพัฒนา เพื่อสร้างอาชีพ และการมีงานทำด้วยการส่งเสริมบทบาทของภาคธุรกิจเอกชนและองค์กรพัฒนาเอกชน การกระจายกิจกรรมทางเศรษฐกิจและบริการทางสังคม การแก้ไขปัญหาและรักษาสภาพแวดล้อมเมือง การบริหารจัดการงานพัฒนาในลักษณะพหุภาคี ทั้งในงานพัฒนาทั่วไปและในระดับพื้นที่

- การพัฒนาสมรรถนะทางเศรษฐกิจ เพื่อสนับสนุนการพัฒนาคนและคุณภาพชีวิต ประกอบด้วยแนวทางการเสริมสร้างระบบเศรษฐกิจให้เข้มแข็ง และเจริญเติบโตอย่างมีเสถียรภาพ เพื่อให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลงของตลาดโลก และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนไทย การพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเพื่อเป็นรากฐานของการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนการพัฒนา พื้นที่ ชุมชน และบริการโครงสร้างพื้นฐานเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและยกระดับคุณภาพชีวิต

- การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบด้วยแนวทางการบริหารจัดการเพื่ออนุรักษ์ฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติให้มีความสมบูรณ์ เกิดความสมดุลต่อระบบนิเวศวิทยา รวมทั้งการดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน และเป็นฐานการพัฒนาประเทศในระยะยาวนอกจากนี้ จะเน้นการจัดระบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เกิดการใช้ประโยชน์ และควบคุมดูแลอย่างมีประสิทธิภาพ มีการจัดสรรอย่างเป็นธรรม เป็นประโยชน์ต่อสังคมและชุมชนอย่างแท้จริง รวมทั้งการบริหารจัดการเพื่อป้องกันและบรรเทาภัยอันเกิดจากธรรมชาติ

- การพัฒนาประชาธิปไตย เป็นการพัฒนาภาครัฐให้มีสมรรถนะและพันธกิจหลักในการเสริมสร้างศักยภาพและสมรรถนะของคน ทำให้คนในสังคมเป็นพันธมิตรกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ซึ่งประกอบด้วยแนวทางการพัฒนาเพื่อเสริมสร้างหลักนิติธรรมในการบริหารรัฐกิจ การจัดการแก้ไขความขัดแย้งในสังคมด้วยสันติวิธี สนับสนุนให้ประชาชนทุกส่วนของสังคมมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะของภาครัฐ เพิ่มพูนประสิทธิผลและประสิทธิภาพภาครัฐด้วยการปรับปรุงประสิทธิภาพของระบบราชการ ตลอดจนการสร้าง ความต่อเนื่องในงานบริหารรัฐกิจ โดยการสร้างความรู้ความเข้าใจด้านนโยบายสาธารณะ และการกำหนดระเบียบวาระแห่งชาติ

- การบริหารจัดการ เพื่อให้มีการนำแผนพัฒนาฯ ไปดำเนินการให้เกิดผลในทางปฏิบัติประกอบด้วย แนวทางการแปลงแผนสู่การปฏิบัติด้วยการจัดระบบการจัดการในระดับพื้นที่ ตามภารกิจของหน่วยงานทางราชการและการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่ายในสังคม การพัฒนากลไกของรัฐในการปฏิบัติงาน การเร่งรัดพัฒนาระบบกฎหมายให้เป็นไปในแนวทางของระบบกฎหมายมหาชน เพื่อเอื้ออำนวยต่อการจัดให้มีกฎหมายรองรับแผนพัฒนาฯ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ การปรับบทบาทการมีส่วนร่วมของภาคเพื่อการพัฒนา การเพิ่มประสิทธิภาพของหน่วยงานกลางใน

การแปลงแผนไปสู่การปฏิบัติ การพัฒนาสมรรถนะกลไกนอกภาครัฐ และการติดตามประเมินผล โดยมีการจัดทำดัชนีชี้วัดผลของพัฒนาแบบองค์รวม

แนวคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชน

จากการพัฒนาสมัยใหม่ ที่มาจากเนื้อในและเกิดจากสังคมนั้น สภาภาพเน้นเป็นฐานของวัฒนธรรมโดยเฉพาะวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเกิดมาจากรากเหง้าของชุมชน ที่มีลักษณะเป็นท้องถิ่น ได้รับความสนใจและมีความสำคัญต่อการพัฒนาให้สังคมดำรงอยู่ ทั้งในรูปแบบที่เป็นวัฒนธรรมย่อยของตนเอง และประสานเข้ากับระบบที่ใหญ่ขึ้น ทั้งนี้จากแนวคิดเรื่องวัฒนธรรมชุมชนที่กล่าวถึงในขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคมนั้น เห็นว่า ควรพิจารณาให้วัฒนธรรมชาวบ้านไทยเป็นอุดมการณ์ เพราะการรวมพลังเพื่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมนั้นต้องมีจุดหมายมีคำอธิบายว่า แนวทางนั้นสิ่งนั้นเป็นสิ่งดี ขอบธรรม และเป็นไปได้จริง การพัฒนาโดยยึดวัฒนธรรมแห่งชุมชนเป็นการพัฒนาของสังคมทั้งมวลของทุกคน ตรงกับความคิดและอุดมคติของคนไทยส่วนใหญ่ เน้นความเป็นมนุษย์ ดัดผ่านขนาน มีรากในประวัติศาสตร์ เหมาะกับองค์กรทางสังคมของไทยซึ่งมีขนาดเล็ก สอดคล้องกับทรัพยากรธรรมชาติ และระบบนิเวศ เน้นพัฒนาประชาสังคม (Civil Society) ซึ่งมีที่ให้ความหลากหลายตามท้องถิ่น และการพัฒนาศักยภาพของท้องถิ่นอย่างเต็มที่ เป็นการเปลี่ยนแปลงภายในสังคมเอง (อ้างถึงใน ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2540)

ส่วนความคิดของบาทหลวงนิพนธ์ เทียนวิหาร อาจสรุปได้ 2 ประการคือ

1. ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้ให้คุณค่าแก่ความเป็นคนและแก่ชุมชนที่มีความผสมกลมกลืน (Harmony)
2. วัฒนธรรมเป็นพลังผลักดันในการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่สุด จะเป็นประโยชน์ได้เมื่อมีการปลูกให้สมาชิกแห่งชุมชนมีจิตสำนึกรับรู้ในวัฒนธรรมของตนเอง ชุมชนมีวัฒนธรรมของตนเองอยู่แล้ว คือมีระบบคุณค่าที่รวบรวมมาได้จากประวัติศาสตร์ เป็นบทสรุปความคิดและการปฏิบัติของชุมชนนั้น ๆ เป็นวิถีชีวิตและทิศทางของการพัฒนาของชุมชนที่ชาวบ้านสรุปขึ้นมา แก่นกลางของวัฒนธรรมชุมชนคือการทำให้ความสำคัญแก่ความเป็นคน และแก่ความผสมกลมกลืนกันในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้เป็นเวลายาวนาน เพราะว่ามีวัฒนธรรมผสมกลมกลืนกันในชุมชน การที่ชุมชนหรือหมู่บ้านอยู่มาได้เป็นเวลายาวนาน เพราะว่ามีวัฒนธรรมผสมกลมกลืนกันในชุมชน ทั้งในขณะปัจจุบันระหว่างสมาชิกด้วยกันและหากนับย้อนขึ้นไป สมาชิกก็จะมีบรรพบุรุษร่วมกันด้วย การพัฒนาชุมชนจึงต้องเริ่มจากรากฐานวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งเป็น

ปรากฏการณ์ที่แข็งแกร่งที่สุดของชาวบ้าน ถ้ามีวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็ง การรวมกลุ่มของชาวบ้าน เพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จไม่ยาก การต่อต้านการเอาเปรียบภายนอกจะทำได้ (อ้างถึงใน จักรทิพย์ นาดสุภา, 2540)

ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรม

การอาศัยแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนมากำหนดเป็นยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรม มีลักษณะ ดังนี้คือ (ชัยอนันต์ สมุทวนิช, 2541)

1. ต้องทำความเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างทุนและการลงทุนทางเศรษฐกิจกับ ทุนและการลงทุนทางวัฒนธรรม โดยเห็นความสำคัญของวัฒนธรรมในฐานะที่เป็นทุนอันสตรมภ์ หลักของสังคม
2. ต้องทำความเข้าใจถึงความแตกต่างระหว่างสากลนิยม (universalism) กับนานาชาตินิยม (internationalism)
3. เมื่อมีความรู้ความแตกต่างนี้แล้ว จะต้องมีการวางยุทธศาสตร์ของชาติเพื่อส่งเสริม สากลนิยมแบบไทย โดยระลึกว่าสากลนิยมนั้นสอดคล้องกับประชาธิปไตย ในขณะที่นานาชาติ นิยมส่งเสริมทุนข้ามชาติที่ต้องการนโยบายที่ส่งเสริมผลประโยชน์ของบริษัทข้ามชาติมากกว่าผล ประโยชน์ร่วมของคนในชาติ
4. ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมจะต้องให้ความสำคัญต่อการลงทุนทางวัฒนธรรม และรายจ่ายทางวัฒนธรรมเป็นสิ่งที่ได้รับการส่งเสริมสนับสนุน โดยเฉพาะรายจ่ายทางวัฒนธรรม ที่พื้นฟูรักษามรดกทางวัฒนธรรมไทยทุกระดับ และจะต้องยอมรับหลักของความสำคัญในการมี ความหลากหลายทางวัฒนธรรมย่อว่าเป็นสิ่งที่ดีงาม มีสิ่งที่ดีก่อให้เกิดความแตกแยก
5. ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมจะต้องให้ความสำคัญต่อองค์กรเอกชนและองค์กร ประชาชนในสังคมนอกจากรัฐเพราะองค์การเหล่านี้จะเป็นส่วนที่ช่วยรักษาและส่งเสริมคุณ ธรรมคุณค่าที่ลักษณะสากลนิยมของวัฒนธรรมไทยและเป็นแรงผ่อน มิให้วัฒนธรรมนานาชาติ นิยมสลายวัฒนธรรมย่อยของชุมชน จนเป็นเหตุให้สังคมไทยไร้รากแก้ว รากผอย ที่โยงโย่ร้อยรัด สังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสันติ
6. ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมจะต้องนำไปสู่การกำหนดนโยบายที่เน้นวัฒนธรรม สากลนิยม โดยเฉพาะด้านการศึกษาอย่างเป็นองค์รวมเพื่อบ่มนิสัยเยาวชนให้เติบโต โดยมีราก เหล้าทางคุณธรรมและมีจิตวิญญาณ เพราะโลกปัจจุบันเป็นโลกของนานาชาติลัทธิบริโภคนิยม กำลังทำให้สังคมรวบแต่มีความทุกข์ มีปัญหา

7. ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรม จะต้องเน้นกระบวนการเพิ่มทักษะทางความคิดควบคู่ไปกับสาระทักษะทางความรู้และกระบวนการแลกเปลี่ยนความคิดแบบกัลยาณมิตร อีกทั้งจะต้องส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้เรื่อยๆ ด้วยตนเองนอกเหนือไปจากการเรียนในระบบ

8. ยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมจะต้องก่อให้เกิดการจัดสรรการเงินงบประมาณของรัฐให้แก่กิจกรรมทางวัฒนธรรม ซึ่งรวมถึงการสร้างความคิด การวิจัยและพัฒนา โดยกระจายงบประมาณถึงท้องถิ่นและชุมชน ไม่จำเป็นต้องผ่านกระทรวง ทบวง กรม แต่ให้เป็นเงินอุดหนุนองค์กรเอกชน และองค์กรประชาชน ตลอดจนสถาบันวิจัยต่างๆ โดยตรงได้

การพัฒนาแบบยั่งยืน โดยอาศัยฐานของวัฒนธรรมชุมชนเดิมที่ปรับและเปลี่ยนเพื่อรับกับความเปลี่ยนแปลงกับกระแสสังคมสมัยใหม่ รวมทั้งรูปแบบการสื่อสารในสภากาแฟนั้น มีความเกี่ยวข้องโดยตรงกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ซึ่งประชาชนมีส่วนร่วมโดยตรงมากที่สุด

แนวคิดเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของคนในการจัดการและควบคุมการใช้ และกระจายทรัพยากรและปัจจัยการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีพทางเศรษฐกิจและสังคม ตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม ในการมีส่วนร่วมประชาชนได้มีการพัฒนารับรู้และภูมิปัญญา ซึ่งแสดงออกในการตัดสินใจในการกำหนดชีวิตของตนเองอย่างเป็นตัวของตัวเอง

การมีส่วนร่วมจะนำมาซึ่งโอกาสที่ทำให้สมาชิกของชุมชนและสังคมสามารถมีส่วนร่วมและมีอิทธิพลในกระบวนการพัฒนาและในการแบ่งสรรผลของการพัฒนาอย่างเป็นธรรม ซึ่งหมายถึงถึงการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนอย่างเท่าเทียมกันในประเด็นของ

1. การสนับสนุนกระบวนการพัฒนา
2. การแบ่งสรรผลประโยชน์จากการพัฒนาอย่างเป็นธรรม
3. การตัดสินใจใจรูปรของการกำหนดเป้าหมาย การวางนโยบาย การวางแผนและการปฏิบัติการ ตามแผน ทั้งในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม (Department of International Economic and Social Affairs อ้างใน บุญชัย เกิดปัญญาวัฒน์, 2534)

นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ กล่าวว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ (Mental and Emotional Involvement) ของบุคคลหนึ่งในสภาพการณ์กลุ่ม (Group Situation) ซึ่งผลของความเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุให้เร้าใจให้ทำการให้ (Contribution) บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น กับทั้งทำให้เกิดความรู้สึกรับผิดชอบกับกลุ่มดังกล่าวด้วย

แนวคิดเกี่ยวกับการที่ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนนั้น ได้บังเกิดขึ้นกับชุมชนต่างๆ ทั่วโลก ซึ่งการมีส่วนร่วมจากแนวคิด 3 ประการคือ (นิรันดร์ จงวุฒิเวศย์ อ้างถึงใน ทวีทอง พงษ์วิวัฒน์, 2527)

1. ความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของบุคคล ซึ่งกลายเป็นความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกันของส่วนร่วม
2. ความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่นั้นลงมือกระทำร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่ม หรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนา
3. การตัดสินใจร่วมกันนี้ จะต้องรุนแรงมากพอที่จะทำให้เกิดความคิดริเริ่มกระทำ การที่สนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

เงื่อนไขของการมีส่วนร่วม

การพัฒนาจะต้องเริ่มจากประชาชนและประชาชนต้องช่วยตนเองซึ่งก็หมายความว่า การที่ประชาชนจะริเริ่มและช่วยตัวเองได้นั้น ประชาชนต้องมีโอกาสที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาเสียก่อน กล่าวคือ ต้องมีเงื่อนไขสำคัญอย่างน้อย 3 ประการดังนี้

1. ประชาชนต้องมีอิสรภาพที่จะมีส่วนร่วม
2. ประชาชนต้องสามารถที่จะมีส่วนร่วม
3. ประชาชนต้องเต็มใจที่จะมีส่วนร่วม

โดยสภาพภาพที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดดังกล่าวเพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนในท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นผ่านการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารในรูปแบบของสภาพภาพที่จะนำไปสู่เวทีประชาชนอย่างแท้จริง

นอกจากเงื่อนไขทั้ง 3 ประการที่กล่าวมาแล้ว ความสำเร็จของการมีส่วนร่วมยังขึ้นอยู่กับเงื่อนไขต่อไปนี้เป็นคือ (บุญชัย เกิดปัญญาวิวัฒน์, 2535: 85)

1. ประชาชนต้องมีเวลาที่จะมีส่วนร่วมก่อนเริ่มกิจกรรม การมีส่วนร่วมไม่สามารถจะเกิดขึ้นได้ในสถานการณ์ฉุกเฉิน
2. ประชาชนต้องไม่เสียค่าใช้จ่ายใด ในการมีส่วนร่วมมากเกินกว่าที่เขาประเมินผลตอบแทนที่จะได้รับ
3. ประชาชนต้องมีความสนใจที่สัมพันธ์สอดคล้องกับการมีส่วนร่วมนั้น
4. ประชาชนต้องสามารถสื่อสารกันรู้เรื่องทั้งสองฝ่าย

ไพรัตน์ เตชะรินทร์(2527) กล่าวว่า นโยบายการมีส่วนร่วมของชุมชนในการพัฒนา หมายถึง กระบวนการที่รัฐบาลทำการส่งเสริม ชักนำ สนับสนุน และสร้างโอกาสให้ประชาชนในรูปส่วนบุคคล กลุ่มคน ชมรม สมาคม มูลนิธิ และองค์การอาสาสมัครรูปแบบต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือหลายเรื่องร่วมกันในเรื่องต่อไปนี้ บรรลุตามวัตถุประสงค์และนโยบายการพัฒนาที่กำหนดไว้คือ

1. ร่วมทำการศึกษา ค้นคว้า ปัญหาและสาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน รวมตลอดจนความต้องการของชุมชน
2. ร่วมคิดหาและสร้างรูปแบบและวิธีการพัฒนาเพื่อแก้ไขและลดปัญหาของชุมชน หรือ เพื่อสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือสนองความต้องการของชุมชน
3. ร่วมวางแผนนโยบายหรือแผนงานหรือโครงการหรือกิจกรรมเพื่อขจัดและแก้ไขปัญหา และสนองความต้องการของชุมชน
4. ร่วมตัดสินใจการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดให้ประโยชน์ต่อส่วนร่วม
5. ร่วมจัดหรือปรับปรุงระบบการบริหารงานพัฒนาให้มีประสิทธิภาพและประสิทธิผล
6. ร่วมการลงทุนในกิจกรรมโครงการของชุมชนตามขีดความสามารถของตนเอง และหน่วยงาน
7. ร่วมปฏิบัติตามนโยบาย แผนงานโครงการและกิจกรรมให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ทั้งโดยเอกชน และรัฐบาลที่ใช้ได้ตลอดไป
8. ร่วมควบคุม ติดตาม ประเมินผล และร่วมบำรุงรักษาโครงการและกิจกรรมที่ได้ทำไว้ทั้งโดยเอกชนและรัฐบาลที่ใช้ประโยชน์ได้ตลอดไป

ระดับของการมีส่วนร่วม

ส่วนระดับของการมีส่วนร่วมของประชาชน: สมฤดี นิโครวัฒน์ยิ่งยง (2537) เสนอว่า การให้ประชาชนมีส่วนร่วมกับโครงการพัฒนาต่างๆ สามารถแบ่งเป็นลำดับไว้ ดังนี้

1. การโน้มน้าวจิตใจเพื่อเปลี่ยนแปลงทัศนคติของประชาชน แต่ไม่ได้ให้ประชาชนเข้าร่วมในการวางแผนหรือในกระบวนการตัดสินใจ
2. การให้การศึกษา การให้ข้อมูลข่าวสาร เพื่อสร้างความเข้าใจในโครงการ
3. การรับฟังความคิดเห็นของประชาชน เจ้าหน้าที่แฉ่งจุดยืนของตนในโครงการนั้นๆ ให้ประชาชนทราบ และขอให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นต่อประเด็นนั้นๆ
4. การปรึกษาหารือ ทั้งฝ่ายเจ้าหน้าที่ และประชาชนหันมาปรึกษาหารือกัน
5. การร่วมมือกัน ประชาชนมีตัวแทนอยู่ในคณะกรรมการและมีสิทธิออกเสียงขึ้น การตัดสินใจประเด็นจะต้องเข้าใจได้โดยตัวแทนประชาชนจากพื้นที่นั้นๆ
6. การมอบหมายอำนาจหน้าที่ การส่งมอบความรับผิดชอบให้กับสาธารณชน หรือรัฐบาลท้องถิ่นที่มีความชำนาญเฉพาะเรื่องนั้นๆ
7. การให้ประชาชนตัดสินใจเอง

สภาพกาแฟซึ่งก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของบุคคลท้องถิ่น และกลายเป็นชุมชนของการสื่อสารนั้น นับเป็นจุดสำคัญที่ก่อให้เกิดการเชื่อมโยงสังคมในกลุ่มย่อย และพัฒนาไปสู่สังคมที่ดี มีการตื่นตัวของชุมชน ที่มีลักษณะความเป็นพลเมืองตามแนวคิด ประชาสังคมที่จะกล่าวถึงต่อไปนี้

แนวคิดเรื่องประชาสังคม

จากรูปแบบการสื่อสารในสภาพกาแฟและการพัฒนาสมัยใหม่ โดยอาศัยรากฐานของวัฒนธรรมชุมชนในสภาพกาแฟ เพื่อการพัฒนาชุมชนให้เข้มแข็งนั้น เป็นส่วนหนึ่งที่จะพัฒนาก้าวไปสู่เวทีประชาสังคม ซึ่งก่อให้เกิดสันติภาพและสันติสุขในสังคม

ฟาวเลอร์ นักคิดประชาสังคมแนวตะวันตก (อ้างในเอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2542) กล่าวถึงแนวคิดเรื่อง ชุมชน - ประชาคม ของนักคิดตระกูลประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Democracy) โดยสรุปใจความสำคัญไว้ 3 ประการคือ

หนึ่ง เน้นประชาธิปไตยในชุมชนที่มีขนาดเล็ก โดยขนาดที่มนุษย์มีความสัมพันธ์ต่อกัน และกันได้อย่างสนิทชิดเชื้อ (Face to Face Relationship หรือ Human Scale)

สอง เน้นชุมชนและประชาคม(Community) ที่มีลักษณะหรือมีธรรมชาติที่เป็น สาธารณะค่อนข้างจะเป็นทางการและมีสมาชิกที่มีสำนึกในการเป็นพลเมือง มีวัตถุประสงค์หรือ อุดมการณ์ร่วมกัน มีความนับถือและให้เกียรติซึ่งกันและกันอันบุคคลที่เท่าเทียมกัน

สาม เน้นชุมชนหรือประชาคมที่มีความเท่าเทียม(Dquality) ทั้งในทางการเมืองและใน ทางเศรษฐกิจ โดยความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันจะนำไปสู่การคิด การวินิจฉัยและการตัดสินใจที่ดี ของชุมชนและประชาคม นอกจากนั้น ความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันยังนำไปสู่ความภาคภูมิใจในในตัว เองของ

การก่อรูปของประชาสังคมให้เข้มแข็ง เพื่อให้ชุมชนในท้องถิ่นในสามารถปรับตัวรับกับ ความเปลี่ยนแปลงท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์นั้นได้มีกลไกหลายด้าน ทั้งสังคม เศรษฐกิจ การ เมือง โดยเฉพาะยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรม ซึ่งเกิดมาจากจิตสำนึกของประชาชนในชุมชนนั่นเอง เป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาสังคม ทั้งนี้สภาพภาพเองเป็นยุทธศาสตร์ทางวัฒนธรรมที่มองเห็น คุณค่าของคนและนำไปสู่ความภาคภูมิใจในตัวเอง

โดยสอดคล้องกับแนวคิด เรื่องประชารัฐกับการเปลี่ยนแปลงของ ชัยอนันต์ สมุทวณิช (2541) ว่า ปัญหาอันยิ่งใหญ่ของคนไทยในปัจจุบันและในอนาคต ก็คือ เราจะทำอย่างไรจึงจะมี ความสุขอย่างไทย มีความรู้คู่ความคิดและอยู่ร่วมกันเองกับชาวโลก รวมทั้งสิ่งแวดล้อมอย่างมี สันติสุข โดยพึ่งพาตนเองให้ได้มากที่สุด ทั้งนี้โดยระลึกอยู่เสมอว่า เรายังโชคดีที่สังคมไทยเรานั้น แม้จะมีทุนเศรษฐกิจน้อย มีกำลังผลิตทางเศรษฐกิจต่ำ มีเทคโนโลยีทางการผลิตที่ไม่สามารถช่วย ในการเพิ่มผลิตได้ มีทุนสำรองน้อย มีแรงงานที่ทักษะต่ำ แต่สังคมเราก็ยังมีมนุษย์ที่ยิ้มง่าย มีทุน วัฒนธรรมที่สั่งสมมานาน มีคุณค่าที่ยังคงแข็งแกร่งอยู่ไม่ต้องสร้างขึ้นใหม่ต่างกับสังคมตะวันตก หลายแห่งที่ต้องเร่งสร้างคุณค่าและคุณธรรมพื้นฐาน(เช่นความกตัญญูต่อพ่อแม่ ความอบอุ่นทาง ครอบครัว การนับถือผู้อาวุโส) ขึ้นใหม่

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม

การพัฒนาชุมชนสมัยใหม่ รวมทั้งการสื่อสารในสภากาแฟซึ่งเป็นอีกรูปแบบหนึ่งของการพัฒนาซึ่งมีรากฐานมาจากการรวมตัวของชุมชนนั้น มักจะรวมตัวเป็นกลุ่มเพื่อสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ในการแลกเปลี่ยนข่าวสารและเรียนรู้ร่วมกัน

ความหมายของกลุ่ม

ในแง่ของสังคมวิทยา การที่บุคคลมาอยู่รวมๆ กันหาเรียกว่ากลุ่มเสมอไปไม่ เช่นผู้คนจำนวนมากขึ้นรถรถเมล์อยู่ที่ป้ายรถ กลุ่มคนมารวมกันอยู่ที่หน้าเพื่อรอเรือข้ามฟาก คนที่รอซื้อตั๋วเข้าดูภาพยนตร์ในโรงภาพยนตร์ หรือแม้แต่ผู้คนที่กำลังดูการแข่งขันรักบี้ ฟุตบอล เป็นต้น นักจิตวิทยาให้คำจำกัดความของกลุ่มไว้มากมายด้วย อย่างเช่น สจ๊วต (Dibert W.Stewart) ให้คำจำกัดความว่า "หมู่ของบุคคลสองคนหรือมากกว่ามารวมกัน โดยมีความสนใจและปฏิกริยา ร่วมกัน" ทั้งนี้ หมายความว่าความสนใจตลอดจนความพึงพอใจร่วมกันเป็นสิ่งที่ผูกพันของกลุ่มบางกรณีบุคคลมารวมกัน เป็นกลุ่มเพื่อดำเนินการกิจกรรมอันเป็นเป้าหมายร่วมกัน

ดังความหมายหนึ่ง คาร์ทไรท์และแซนเดอร์(Cartwright and zander) ให้จำกัดความว่า"กลุ่มคือการรวมบุคคลที่มีความเกี่ยวพันระหว่างกันใน 2 ลักษณะคือ 1.ค่านิยมและเป้าหมายร่วมกัน 2.สมาชิกจำเป็นต้องร่วมกิจกรรมเพื่อค่านิยมและเป้าหมายนั้นๆ "ตามคำจำกัดความนี้" กลุ่มจึงมีความหมายถึงว่า บุคคลสองคนหรือมากกว่า ต่างมีค่านิยมร่วมกันร่วมกัน และประสานพฤติกรรมระหว่างกันเพื่อให้บรรลุค่านิยมเหล่านี้ ปกติการประสานพฤติกรรมเพื่อเป้าหมายดังกล่าวจะต้องมีการพัฒนาปรับปรุงรักษาตลอดจนการจัดโครงสร้างมีกฎระเบียบ มีการสื่อสาร การตัดสินใจมีผู้นำ มีความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกรวมทั้งการปฏิบัติงานในกลุ่ม

พลวัตน์ของกลุ่ม(Group dynamic)

การสื่อสารในสภากาแฟนั้น มีระบบสังคมและวัฒนธรรมของการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารโดยการที่บุคคลมาสื่อสารกัน ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความคิดสร้างสรรค์ และทำให้ความหมายของการสื่อสารมีลักษณะเป็นพลวัตน์คือไม่หยุดนิ่ง

พลวัตของกลุ่ม หมายถึง กลุ่มเป็นผลผลิตของพลังและแรงกดดันต่าง ๆ รวมทั้ง อิทธิพลของพลังที่มีต่อบุคคลในฐานะที่เป็นสมาชิกของกลุ่ม Lewin กล่าวว่า กลุ่มมีลักษณะ เคลื่อนไหว ทั้งหมด กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงงานในส่วนย่อย จะก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลง ในสภาพของส่วนย่อยๆ อื่น ระดับของการขึ้นอยู่กับซึ่งกัน และกัน และกันของส่วนย่อยของสมาชิก ของกลุ่มจะต่างกันตามลักษณะการรวมกันอย่างหลวม หรือสนิทแน่นเป็นปึกแผ่น ซึ่งขึ้นอยู่กับ ตัวแปรต่างๆ ของกลุ่ม เช่นขนาดของกลุ่ม ประเภทขององค์กร และความสนิทของกลุ่ม(ยุบล เบญจรงค์กิจ และคณะ, 2534)

หากสภาพแวดล้อม มีลักษณะกลุ่มที่เป็นพลวัต จะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนารูปแบบ ของการสื่อสารให้มีลักษณะสร้างสรรค์ และนำไปสู่การพัฒนาในลักษณะชุมชนต่อไป

จุดมุ่งหมายของกลุ่ม

1. กลุ่มเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร กลุ่มแบบนี้มีจุดมุ่งหมายพื้นฐานเพื่อค้นหา และแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และความรู้ต่างๆ ตัวอย่างเช่น กลุ่มศึกษาในเรื่องต่างๆ กลุ่มศาสนา กลุ่มการเมือง เป็นต้น
2. กลุ่มเพื่อการสังคม กลุ่มแบบนี้มีจุดมุ่งหมายโน้มเอียงไปในมิติทางด้านอารมณ์ และสังคม (Social emotion) โดยกลุ่มจะเน้นความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกเป็นหลัก เพื่อให้สมาชิก รู้จักในกันและกันในฐานที่แต่ละคนมีบุคลิกภาพเฉพาะตัว ตัวอย่างเช่น กลุ่มสร้างสรรค์ กลุ่มพัฒนาตนเอง กลุ่มท่องเที่ยว เป็นต้น
3. กลุ่มเพื่อการแก้ปัญหา กลุ่มแบบนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อแสวงหาทางเลือกต่างๆ ใน การแก้ปัญหาใดปัญหาหนึ่ง โดยที่สมาชิกจะต้องร่วมกันนิยามปัญหาในการแก้ไขร่วมกัน

ดังนั้น การสื่อสารนับเป็นพื้นฐานสากล ของปฏิสัมพันธ์ของบุคคลในกลุ่มที่จะช่วยให้ เกิดการแลกเปลี่ยนข่าวสารระหว่างสมาชิก และเป็นพาหนะที่สำคัญเพื่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกัน

ประเภทของการสื่อสารภายในกลุ่ม

1. การสื่อสารในกลุ่มย่อย (Small Group Communication) เป็นการสื่อสารในกลุ่ม คนจำนวนหนึ่ง ซึ่งผู้ส่งสารและผู้รับสารสามารถที่จะพูดคุยโต้ตอบกันได้โดยตรงและทั่วถึง เช่น การสื่อสารในการประชุมสัมมนา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ กระตุ้นหรือร่วมกันแก้ไขปัญหา

2. การสื่อสารกลุ่มใหญ่(Large Group Communication) เป็นการสื่อสารระหว่างคนจำนวนมากซึ่งอยู่สถานที่เดียวกัน หรือใกล้เคียงกัน โดยอาจจะใช้สื่อโทรทัศน์เข้าช่วย เช่น การใช้โทรทัศน์วงจรปิด ในการสอนนักศึกษาในกลุ่มใหญ่ที่มีหลายห้องเรียน การสื่อสารในกลุ่มใหญ่นี้ได้แก่ การอภิปรายในหอประชุม การปราศรัยหาเสียง เป็นต้น โอกาสที่ผู้ส่งสารและผู้รับสารจะสื่อสารกันได้โดยตรงและทั่วถึงมีน้อย ทำให้เกิดการมีอิทธิพลต่อกัน (ยุบล เบญจรงค์กิจ และคณะ, 2534) ซึ่งตรงกับแนวคิดเรื่องการรวมตัวของกลุ่มสภากาแฟ

ทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม

1. ทฤษฎีลักษณะของกลุ่ม โดยแคทเทิลล์ ซึ่งแบ่งลักษณะของกลุ่มไว้ 3 อย่าง คือ

1) ลักษณะกลุ่ม (Syntality traits) คือรูปแบบพฤติกรรมของกลุ่มซึ่งสามารถคาดทำนาย เช่น กลุ่มอาจก้าวร้าวมีประสิทธิภาพโดดเด่นหรือล้าหลัง น่าเชื่อถือ เป็นต้น

2) โครงสร้างภายใน (Internal Structure) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลภายในกลุ่ม ซึ่งเกี่ยวข้องกับโครงสร้างสถานภาพ กลุ่มย่อยที่เกิดขึ้นภายในการปกครองในกลุ่มและรูปแบบการสื่อสาร โดยสภากาแฟเกี่ยวข้องกับแนวคิดโดยตรงของกลุ่มโครงสร้างภายใน ที่เกิดจากกลุ่มภายในชุมชนของตนเอง โดยมีสถานที่ร้านน้ำชาเพื่อพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารอย่างไม่เป็นทางการ

3) ลักษณะของประชากร(Population traits) เป็นบุคลิกลักษณะส่วนตัวของสมาชิกกลุ่มแต่ละกลุ่ม เช่น ความฉลาด ทัศนคติ ท่าทาง เป็นต้น ทั้งนี้ลักษณะของประชากรในแต่ละกลุ่มของจังหวัดต่าง ไม่ว่าจะเป็นมุสลิม คนไทยเชื้อสายจีน หรือชนพื้นเมือง จะมีการปฏิสังสรรค์กันในลักษณะของกลุ่มตามโครงสร้างภายใน

2. ทฤษฎีการคิดตามกลุ่ม (Groupthink Theory) โดยเจนิส (Janis) ได้สำรวจรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องความสามารถในการตัดสินใจของกลุ่ม ทฤษฎีแสดงให้เห็นเงื่อนไขที่นำไปสู่ความพอใจอย่างมากของสมาชิกกลุ่ม แต่กลับทำให้ผลผลิตของกลุ่มไม่มีประสิทธิภาพ

คำว่า คิดตามกลุ่ม หมายถึงวิธีการคิดของบุคคล เมื่อเข้าไปประสานสัมพันธ์อยู่ในกลุ่มซึ่งต้องต่อสู้เพื่อความเป็นเอกฉันท์ ในการตัดสินใจเลือกทางเลือกต่างๆ เพื่อดำเนินการ การคิดตามกลุ่มจะทำให้สภาพจิตของบุคคล การตรวจสอบข้อเท็จจริง ตลอดจนการตัดสินใจ คุณ

ธรรมชาติที่เสื่อมถอยลง อันเนื่องจากการกดดันในกลุ่ม (Group Pressure) โดยปรากฏการณ์คิดตามกลุ่มอาจสังเกตได้จากสัญญาณต่อไปนี้

- 1) การแสดงถึงว่า กลุ่มไม่มีทางเลือกหรือสลายตัว
- 2) กลุ่มไม่สนใจในอันตราย หรือคำตักเตือนแต่กลับพยายามหาเหตุผลสนับสนุนสิ่งที่กลุ่มตัดสินใจไปแล้ว
- 3) กลุ่มเชื่อ อย่างไม่สงสัยเลยว่า กลุ่มทำถูกต้องตามศีลธรรมจรรยาเสมอ
- 4) คนที่ไม่ใช่สมาชิกของกลุ่มจะถูกเหมารวม (Stereotype) ว่าชั่วร้ายอ่อนแอ และโง่
- 5) กลุ่มจะกดดันโดยตรงแก่สมาชิกกลุ่ม ไม่ให้แสดงความคิดเห็นแตกต่างจากกลุ่ม และการคัดค้านกลุ่มจะถูกระงับอย่างรวดเร็ว
- 6) สมาชิกจะทำการเซ็นเซอร์ตัวเอง ไม่ให้หันเหแตกความคิดออกจากกลุ่ม
- 7) กลุ่มจะรักษาความเป็นเอกฉันท์ไว้เสมอ
- 8) มีการสกัดกั้นจำกัด เพื่อไม่ให้สมาชิกมีความเห็นตรงกันข้ามกับกลุ่ม และไม่ได้รับข้อมูลที่กลุ่มไม่ต้องการ

จากสภาพการกดดันของกลุ่ม (Group Pressure) ดังกล่าว มีผลต่อการตัดสินใจของสมาชิกในกลุ่ม ซึ่งมีแนวโน้มที่จะคิดตามกลุ่ม เป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับรูปแบบของสภาพกาแฟ เพื่อศึกษาว่ากลุ่มบุคคลในสภาพกาแฟมีแนวคิดอย่างไร มีสภาพกดดันที่เกิดจากผู้นำกลุ่มหรือสมาชิกในกลุ่มหรือไม่ โดยความคิดเห็นของบุคคลในกลุ่มสภาพกาแฟนั้น มีการสกัดกั้นทางความคิดเพื่อไม่ให้สมาชิกมีความเห็นตรงข้ามกับกลุ่ม และไม่รับข้อมูลที่กลุ่มไม่ต้องการหรือไม่

กฎ กติกา มารยาท ในการรวมกลุ่ม

ทั้งนี้ในการรวมกลุ่มจำเป็นต้องมีกฎ กติกา มารยาท เพื่อเตรียมไว้สำหรับจัดการปัญหาในกลุ่ม ซึ่งมีใจความหลักดังนี้ (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, 2540)

1. การรวมกลุ่มต้องเปิดโอกาสให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น
2. การอภิปรายกลุ่มต้องสั้นกระชับ ตรงประเด็น ได้ใจความ โดยต้องไม่ฝืนความคิดของผู้ใดออกไป
3. สมาชิกทุกคนต้องช่วยกันรักษาเวลาในการอภิปรายกลุ่ม

4. บุคคลที่ร่วมสนทนากลุ่ม ต้องเป็นผู้ที่มีจิตวิญญาณที่ดี ใฝ่รู้ และสนใจในเรื่องราวที่มีการอภิปรายกลุ่ม

ปัจจัยที่ทำให้กลุ่มดำรงอยู่และดำเนินไปได้

ถิรนนท์ อนุวัชศิริวงศ์ (2534) กล่าวถึง องค์ประกอบที่ทำให้กลุ่มเกิดขึ้นและดำเนินหน้าที่ต่อไปได้ประกอบด้วยขนาดของกลุ่ม การจัดระยะห่าง บทบาทของสมาชิก บรรทัดฐานของกลุ่ม และความหนักแน่นภายในกลุ่ม ตัวแปรที่จำเป็นต้องมีเหล่านี้จะส่งผลถึงปริมาณและคุณภาพของการสื่อสาร ซึ่งเป็นสิ่งที่สามารถเกิดขึ้นได้มากเท่าที่ความสามารถของกลุ่มจะทำได้ และจะช่วยตัดสินใจเกี่ยวกับผลงานของกลุ่มด้วย ไม่ว่าจะประเภทของกลุ่ม จะเป็นกลุ่มทางสังคม ธุรกิจ การศึกษา กฎหมาย วิทยาศาสตร์ ศิลปะ หรือศาสนา และไม่ว่าจะเป็นงานต่าง ๆ ได้แก่ การจัดการปาร์ตี้ การสนทนาในระหว่างหุ้นส่วน การตัดสินใจรวดเร็ว การหาหรือค้นคว้าเรื่องใหม่ ๆ การโต้แย้งในเรื่องวาระวาระกรรม วงการบันเทิง หรือการสนทนาเกี่ยวกับหลักทางปรัชญาและศาสนาองค์ประกอบต่าง ๆ ดังกล่าวล้วนเป็นตัวกำหนด ความสำเร็จของกลุ่ม

ขนาดของกลุ่ม

ปริมาณและคุณภาพของการสื่อสารที่เกิดขึ้นระหว่างสมาชิกของกลุ่ม จะถูกกำหนดโดยขนาดของกลุ่ม ขนาดของกลุ่มจะส่งผลต่อสมาชิกภายในกลุ่มคนอื่น ๆ ตั้งแต่ความสัมพันธ์ได้เริ่มดำเนินโดยการสื่อสารดังกล่าว

กลุ่มที่มีขนาดพอเหมาะจะทำให้สมาชิกสื่อสารระหว่างกันได้อย่างทั่วถึง และมีโอกาสเท่า ๆ กัน ปฏิบัติตอบกลับเป็นไปได้อย่างรวดเร็วและมีความสำคัญมาก แต่ถ้ากลุ่มใดก็ตามมีคนจำนวนมากขึ้น การสื่อสารในลักษณะนี้ก็จะเป็นไปได้ยากขึ้น

ลักษณะสะท้อนพฤติกรรมของคนเราเมื่อขนาดของกลุ่มใหญ่ขึ้น คือจะทำให้เรามีเวลาพูดน้อยลง ไม่สามารถรักษาความสัมพันธ์ภายในกลุ่มได้เท่าเดิม ความกระวนกระวายใจ ความกลัว และอุปสรรคขัดขวางจะมีมาก เพราะสมาชิกจะพบสิ่งต่าง ๆ ในเรื่องความรู้สึกและความคิดเห็นที่ขัดแย้งกันตลอดจนการขัดกันในด้านทัศนคติ ผลที่ตรงข้ามกันหรือขัดแย้งกันจะทำให้การสื่อสารกลายเป็นการแข่งเป็น 2 ฝ่าย หรือมากกว่า 2 เช่น กลายเป็นการคุยกันของฝ่าย 2 คน กับฝ่าย 3 คน หรือประกอบไปด้วยกลุ่มย่อย ๆ ในกลุ่มใหญ่ หรือบางทีก็จะมีบางคนที่แบกภาระใน

การพูด ส่วนสมาชิกคนอื่นจะกลายเป็นผู้ฟัง ยิ่งกลุ่มมีขนาดใหญ่ขึ้นสมาชิกบางส่วนจะถูกกันออกจากการมีส่วนร่วมในกลุ่ม

การรักษาคุณภาพของการสื่อสารในกลุ่มนี้ ขนาดของกลุ่มต้องมีการควบคุม ต้องกำหนดขนาดตามงานและบุคลิกภาพของสมาชิก บรรดาผู้เป็นสมาชิกในกลุ่มควรจะได้เห็นหน้าค่าตากันได้อย่างใกล้ชิด ทั้งนี้กลุ่มต้องมีขนาดไม่ใหญ่มาก และสถานที่ร้องเหมาะสมด้วย ถ้าหากกลุ่มมีขนาดใหญ่ เช่น 50 คน 20 คน ก็จะทำให้เกิดปัญหาในด้านต่าง ๆ ได้มากโดยเฉพาะด้านความรู้สึก ความผูกพันต่อกลุ่ม

จากที่กล่าวมา ความรู้สึกที่ขัดแย้งของผู้ร่วมกลุ่มทั้งด้านการตอบสนอง และการสื่อสารกันจะทำให้เกิดความล้มเหลวอย่างสูงในกลุ่มที่มีขนาด 3-5 คน ซึ่งถ้ามากกว่านี้คือ 13 คนขึ้นไป มักจะไม่ใช่ลักษณะของกลุ่มขนาดเล็กที่ดีอีกต่อไป นอกจากนี้ เป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปแล้วว่า กลุ่มที่จัดตั้งขึ้นควรมีสมาชิกเป็นจำนวนคี่ ไม่ควรเป็นจำนวนคู่ กลุ่มจำนวนคี่ เช่น 5 คน หรือ 7 คน จะมีประสิทธิภาพกว่ากลุ่มจำนวนคู่ เช่น 4 คน หรือ 6 คน และที่ยอมรับอย่างชัดเจน ก็คือ กลุ่มที่ประกอบด้วยบุคคลจำนวน 5 คน เป็นขนาดของกลุ่มที่มีประสิทธิผลที่สุดในการปฏิบัติงานตามหน้าที่ของการเสนอ การแลกเปลี่ยน การร่วมมือ การวิเคราะห์ และการหาข้อสรุปที่มีคุณค่าได้อย่างทั่วถึง ครบถ้วน

การจัดระยะห่าง

องค์ประกอบอย่างหนึ่งที่มีอิทธิพลในการตัดสินใจเรื่องของการสื่อสารภายในกลุ่มก็คือ สายตาที่มองสบตากันของสมาชิก ซึ่งถ้ามีการจ้องมองกันในระหว่างนั่งสนทนากันอาจจะทำให้เกิดผลสะท้อนในทางลบภายในกลุ่มเล็ก ๆ ที่มีการนั่งอยู่ตรงกันข้ามสามารถทำให้การแสดงความคิดเห็นชะงักหรือไม่สมบูรณ์ดีพอ เนื่องจากวิธีการจัดที่นั่งในรูปแบบนี้ การจัดเก้าอี้ติดกันมากเกินไปการสนทนาก็จะไม่ได้ผลดีพอ ยิ่งการจัดที่นั่งแบบโต๊ะยาวห้องสมุด คือมีที่นั่งหัวโต๊ะคล้ายกับมีประธานในการสนทนา จะทำให้การสนทนาเป็นไปในรูปแบบของการประชุมผิวดูประสงค์ของการจัดกลุ่มที่ต้องการความเป็นกันเอง การจัดกลุ่มโดยทั่วไปควรจะจัดเป็นรูปร่างกลมมากกว่าจะจัดให้นั่งรอบๆ โต๊ะสี่เหลี่ยมผืนผ้า

การจัดที่นั่งในการสื่อสารภายในกลุ่มแสดงถึงภาวะและความรู้สึกต่าง ๆ ของสมาชิก ถ้ารูปแบบเป็นไปในลักษณะที่กล่าวมาจะก่อให้เกิดความไม่สบายใจและไม่กลมเกลียวเป็นกันเอง ซึ่งบางครั้งอาจจะยากสำหรับการจะกลับไปตั้งต้นใหม่ ดังนั้น ในกลุ่มเล็ก ๆ จึงควรจัดให้มีอุปสรรคด้านความรู้สึกให้น้อยที่สุด เพื่อให้การสื่อสารภายในกลุ่มมีทั้งปริมาณและคุณภาพตามต้องการ

ความสัมพันธ์ในด้านจิตวิทยาาระหว่างสมาชิกในกลุ่มย่อมมีส่วนน้อยอยู่กับการจัดระยะห่างของที่นั่ง และตำแหน่งที่นั่งในกลุ่มที่นั่งเผชิญหน้ากัน เช่น ต้องนั่งใกล้กันเพราะเป็นกลุ่มที่มีความสัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ซึ่งจะเป็นการเพิ่มความเข้าใจระหว่างกลุ่มและระหว่างรายบุคคล

งานที่ได้รับจะมีผลอย่างมากต่อการสื่อสารในกลุ่มขนาดเล็กนี้ หากสมาชิกผู้เกี่ยวข้องกับการงานนั้นต้องการความร่วมมืออย่างสะดวก อาจจะเป็นการนั่งข้าง ๆ กันและกันหรือทำมุมประชิดกัน หรือเผชิญหน้ากัน แต่หากการทำงานของกลุ่มไม่ต้องการความร่วมมือกันมากนัก หรือเมื่อสมาชิกแบ่งงานกันทำ หรือต้องการแข่งขันกันเพื่อผลิตผลงาน ควรจัดระยะที่นั่งให้อยู่ห่างจากกันจะดีกว่าอยู่ใกล้ชิดติด ๆ กัน

บทบาทของสมาชิกกลุ่ม

คนบางคนมีลักษณะคล่องแคล่วกว่าคนอื่น เพราะฉะนั้นน่าจะให้คนอื่นที่มีลักษณะเช่นนี้ทำหน้าที่เป็นผู้ประสานงานกลุ่ม หรือเป็นคนคอยนำการสนทนาหรืออภิปรายให้ดำเนินไปอย่างมีระบบ นอกจากที่ถูกกำหนดให้เป็นผู้รับผิดชอบต่อกลุ่มแล้ว บทบาทของผู้นำกลุ่มเมื่อมีการประชุมกันก็ควรจะทำหน้าที่คอยบันทึก ตีความและสังเกตปฏิกิริยาของสมาชิกกลุ่มว่าได้ผลหรือไม่อย่างไร ในการร่วมประชุมอภิปรายนั้น ๆ

แต่พบว่า การแสดงบทบาทแบบผูกขาดคนเดียว มักก่อให้เกิดผลในทางลบ เนื่องจากการมีหลาย ๆ ความคิดย่อมทำให้การระดมปัญญาเป็นไปด้วยความรอบคอบ ย่อมจะทำให้งานใหญ่ ๆ บรรลุถึงจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

เพื่อจะได้เห็นภาพและเข้าใจยิ่งขึ้นเกี่ยวกับการแสดงออกซึ่งบทบาทของสมาชิกภายในกลุ่ม จะขอกล่าวถึงตัวอย่างประเภทของบุคคลที่แสดงบทบาทในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. ประเภทวิตกกังวล (The Anxious Participant) สมาชิกประเภทนี้มีความกลัวตกกลุ่ม กระวนกระวายใจ ทำให้คนอื่นในกลุ่มมีความรู้สึกเครียด เพราะว่าความรู้สึกกลัวตกกลุ่มกังวลของเขามักถ่ายทอดออกมาในกลุ่ม ซึ่งถือว่าเป็นการถ่วงความก้าวหน้าของกลุ่มเป็นอย่างมาก เนื่องจากทำให้กลุ่มต้องมากังวลกับเรื่องไร้สาระและดำเนินไปอย่างล่าช้า ทางออกก็คือทุกคนในกลุ่มควรจะสร้างความมั่นใจแก่คนประเภทนี้ เพื่อช่วยให้ความรู้สึกที่เป็นปัญหาส่วนตัวของเขาลดน้อยลง และจะได้ให้ความร่วมมือกับกลุ่มได้
2. ประเภทวางอำนาจ (The Authoritarian) คนประเภทนี้ต้องการเป็นใหญ่แต่ผู้เดียวภายในกลุ่ม ต้องการคุมทุกอย่าง และไม่นำแปลกใจที่เขาจะมีศัตรูอยู่รอบตัว ทุกคนอาจมองเห็นว่าคนประเภทนี้เป็นบุคคลที่ไม่พึงปรารถนา ทางออกก็คือ ทุกคนควรผนึกกำลังกันสร้างบรรทัดฐานของกลุ่ม โดยจัดแบ่งงานเท่า ๆ กัน ไม่มีใครเหนือกว่าใคร เมื่อทุกคนไม่ยอมรับผู้ที่ชอบวางอำนาจให้แสดงบทบาทโดดเด่นเพียงคนเดียว บุคคลเช่นนั้นก็คงทนอยู่ไม่ได้นาน และต้องเลิกประพฤติแบบที่กลุ่มไม่ยอมรับ
3. ประเภทนิ่งเงียบ (The Silent Participant) เนื่องจากความกลัวสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ทำให้คนประเภทนี้พูดเพียงเล็กน้อยเพื่อหลีกเลี่ยงการแก้ปัญหา การนิ่งเงียบทำให้คนประเภทนี้รู้สึกปลอดภัย ในแง่ที่ไม่มีใครมาโจมตีความคิด และความรู้สึกที่แท้จริงของเขา เพราะเขาไม่ยอมเปิดเผยให้ใครรู้ ทางออกก็คือ สร้างความรู้สึกปลอดภัยให้แก่เขา พยายามขอความเห็นจากเขาบ่อย ๆ
4. ประเภทใช้ปัญญา (The Intellectual Participant) สมาชิกประเภทนี้ไม่เอาอารมณ์มาเป็นใหญ่ เป็นลักษณะที่ดีสำหรับกลุ่มขนาดใหญ่ เพราะหากไม่พูดกันด้วยเหตุผลลงจะไม่มีทางแก้ปัญหาได้สำเร็จ แต่ในกลุ่มขนาดเล็ก เช่น มีคน 3-5 คน ความรู้สึกหรืออารมณ์ที่ดีมีคุณค่า ไม่ควรถูกละเลยเพราะความจริงที่ว่าประสิทธิภาพของกลุ่มต้องเริ่มต้นมาจากความรู้สึกที่ดี มีอารมณ์ร่วม เอาใจเขามาใส่ใจเรา แต่ทว่าปากใช้ไม่ถูก ปล่อยให้ระบายอารมณ์ความรู้สึกโดยไม่ยับยั้งก็ย่อมจะนำมาซึ่งความเบื่อนายต่อผู้พบเห็น

5. ประเภทรู้ทุกอย่าง (The Know-It-All Participant) คนประเภทนี้สนใจที่จะเอาชนะผู้อื่นอย่างเดียว ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ถือว่าตนรู้มาก(แต่ความจริงอาจมีความรู้แค่ทางอ้อมก็ได้) คนประเภทนี้ยอมไม่ก่อให้เกิดความร่วมมือในกลุ่มเพราะกลุ่มไม่ต้องการความคิดเห็นจากคนคนเดียว วิธีแก้คนประเภทนี้คือ ตั้งเป้าหมายที่แน่ชัดในการสนทนา ให้ถือว่าเป็นความร่วมมือและความรับผิดชอบของทุกคน คนที่แสดงตัวว่ารู้มากเมื่อทราบว่าได้เป็นเช่นนั้นจริง ก็จะเลิกพฤติกรรมเช่นนั้น แล้วหันมาฟังความคิดเห็นความต้องการของผู้อื่น

6. ประเภทน้ำท่วมทุ่ง (The Verbose Participant) การพูดน้ำท่วมทุ่งเป็นลักษณะของการพูดมากแต่จับใจความไม่ได้ คนประเภทนี้ต้องการการยอมรับจากกลุ่ม ถ้ากลุ่มสร้างความรู้สึกยอมรับและต้องการเขา เขาจะแสดงความคิดเห็นความรู้สึกที่แท้จริงได้

7. ประเภทลูกขุนพลอยักษ์ (The Conformist) สมาชิกประเภทนี้เป็นคนที่ไม่ชอบแสดงความคิดเห็น แต่ชอบคล้อยตามผู้อื่น เห็นด้วยในแทบทุกกรณีที่คนอื่นออกความเห็นวิธีแก้ไขทำได้โดยการเสนอรางวัลหรือให้แรงกระตุ้นจูงใจอาจได้ความคิดที่แท้จริงของเขาออกมา

8. ประเภทไม่ยอมตัดสินใจ (The Indecisive Participant) คนลักษณะนี้ ได้แก่ คนที่ไม่ชอบตัดสินใจต่อข้อเสนอของกลุ่ม อาจจะเป็นเพราะกลัวเป็นความผิดพลาด แต่จะเกิดผลดีต่อตัวเองในแง่ที่เป็นวิธีป้องกันตนเอง คนประเภทนี้ไม่เป็นปัญหาต่อกลุ่มทั่วโลกไปนัก แต่จะเป็นปัญหาต่อกลุ่มที่ต้องการตัดสินใจอย่างเด็ดขาดจากสมาชิกกลุ่ม วิธีแก้ไขก็คือ ให้มอบหมายงานให้เขาทำและกำหนดเส้นตายวันส่งงานอาจเป็นวิธีที่ช่วยได้ตามสมควร

9. ประเภทชิงดีชิงเด่น (The Rival Participant) คนลักษณะนี้อยู่ที่ไหนก็จะไปกระตุ้นให้ผู้อื่นต้องการการแข่งขัน การถกปัญหากลายเป็นการโต้เถียงเพื่อเอาชนะ ทั้งที่การถกปัญหาไม่ควรเป็นเรื่องแพ้-ชนะเข้ามาเกี่ยวข้อง เนื่องจากต้องการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกันด้วยเหตุผล การตั้งเป้าหมายร่วมกันเพื่อผลประโยชน์ของส่วนรวมอาจทำให้คนประเภทนี้เปลี่ยนใจมาร่วมมือ แทนที่จะแบ่งแยกกันเองภายในกลุ่ม

10. ประเภทซีระแวง (The Cynid) คนประเภทนี้กลัวการถูกเยาะเย้ยถากถาง เมื่อพูดอะไรออกไป เขาจะไม่ไว้ใจใครทั้งสิ้นในกลุ่ม อาจเป็นเพราะไม่เคยมีประสบการณ์เช่นนี้ มาก่อน ฉะนั้นเขาจึงพูดออกความเห็นน้อยที่สุด การแสดงความจริงใจและแสดงให้เห็นว่า ทุกคน ให้ความสนใจต่อความคิดเห็นของเขาจะทำให้เขารู้สึกไม่ถูกทอดทิ้ง

11. ประเภทตลกโปกฮา (The Comediant) เป็นคนที่ชอบทำตัวให้เด่นในกลุ่ม ไม่ชอบทำอะไรจริงจัง ทำเป็นเล่นไปหมด การชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของเรื่องที่กำลังพิจารณากัน อยู่แสดงให้เห็นถึงความต้องการความร่วมมือกันของสมาชิกอาจทำให้คนประเภทตลกโปกฮาหัน มาเห็นความสำคัญและให้ความช่วยเหลือแก่กลุ่มได้

นอกจากนี้ เราสามารถมองหาวิธีจะเปลี่ยนบทบาทของเรา หรือเปลี่ยนสถานการณ์โดยนึกถึงสิ่งที่สำคัญของกลุ่มออกมาใช้ เช่น เทคนิคที่จะทำให้การสนทนาไม่ยืดเยื้อหรือน่า เบื่อหน่าย เป็นต้น เราอาจหยุดเพื่อศึกษาเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้น เพราะว่าบุคคลในกลุ่มล้วนแต่ แสดงบทบาทที่อาจนำมาซึ่งปัญหา การรู้ซึ่งถึงบทบาทที่เราและคนอื่นกำลังกระทำและนำมาถก ปัญหากันในกลุ่มตลอดจนพิจารณาบทบาทที่มีข้อบกพร่องของสมาชิก จะเป็นประโยชน์ต่อการ เปลี่ยนแปลงบทบาทตามความสามารถที่จะเป็นไปได้

ในกลุ่มสังคมที่เรามีส่วนร่วมอยู่ บทบาทที่สมาชิกได้แสดงออกมีทั้งแง่บวกและแง่ลบ ยิ่งถ้าเราเป็นสมาชิกหลายกลุ่มด้วยกันเราก็จะสามารถเรียนรู้ถึงบทบาทต่าง ๆ อีกมากมาย ซึ่งสามารถนำมาดัดแปลงให้เข้ากับตัวเราเองได้ตามฐานะที่เผชิญ

บรรทัดฐานของกลุ่ม

บางครั้งบทบาทถูกกำหนดโดยบรรทัดฐาน หรือมาตรฐานซึ่งวิธีการที่สมาชิกส่วนใหญ่ยอมรับในการมีส่วนร่วมในการคิดและประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ เพื่อควบคุมสมาชิกภาพ บรรทัดฐานนี้เป็นตัวสำคัญที่จะใช้กำหนดให้สมาชิกใหม่ที่ต้องการจะเข้าร่วมกลุ่มปฏิบัติตาม และเห็น พ้องที่จะยอมรับความตึงเครียดเกิดขึ้นระหว่างบุคคล และกลุ่ม หากมีการไม่ยอมรับบรรทัดฐาน ของกลุ่มขึ้น การเบี่ยงเบนไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของกลุ่มอาจจะทำให้มีการเปลี่ยนแปลงบรรทัด ฐาน หรือสังคายนาข้อกำหนดต่าง ๆ ใหม่ หรือมีฉะนั้นสมาชิกผู้ไม่ปฏิบัติตามบรรทัดฐานของกลุ่ม ก็ต้องปลีกตัวออกจากกลุ่มไป

ความผึกแน่นของกลุ่ม

ความกลมกลืนผึกแน่นของกลุ่มสัมพันธ์โดยตรงกับขนาดของกลุ่ม ถ้ากลุ่มมีขนาดใหญ่ ความผึกแน่นจะมีน้อย ตรงข้ามถ้ากลุ่มมีขนาดเล็กมาก ความผึกแน่นย่อมมีมากกว่า เพราะว่าความรู้สึกใกล้ชิดจะเป็นตัวเชื่อมให้มีความผูกพันกันแน่นแฟ้นยิ่งขึ้น

กลุ่มที่มีความผึกแน่นสูงมักจะได้เปรียบในแง่ก่อให้เกิดแรงกระตุ้นขวัญ และเป็นไปได้มากที่จะประสบความสำเร็จ เมื่อสมาชิกกลุ่มอยู่ภายใต้ความต้องการร่วมกัน ก็ย่อมก่อให้เกิดความมั่นใจ และพร้อมที่จะทุ่มเทกำลังทั้งหมดเพื่อกลุ่มตน

ความผึกแน่นนี้ไม่ได้หมายถึงการมีเอกลักษณ์ หรือต้องมีความเห็นเหมือนกันหมด ตามความเป็นจริงที่ปรากฏกลุ่มที่แสดงให้เห็นถึงความผึกแน่นอาจจะเต็มไปด้วยการหยอกล้อ หรือกระทั่งการโต้แย้งกันในบางครั้ง บางที่ยังมากถกปัญหากันหลังจากประชุมไปแล้วหรือยกเอาปัญหาสำคัญมาพูดต่อ ซึ่งการทำเช่นนั้นนอกจากจะแสดงให้เห็นถึงความผึกแน่นแล้ว ยังแสดงถึงความกระตือรือร้นกระฉับกระเฉงอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าความผึกแน่นจะมีข้อดีอันแสดงถึงความร่วมมือกันของสมาชิก ซึ่งจะทำให้เกิดผลงานของกลุ่มในระดับสูงโดยมีความผันแปรตามกันระหว่างผลงานของกลุ่มกับความผึกแน่น นั่นคือยิ่งมีความผึกแน่นมากก็จะยิ่งทำให้กลุ่มสามารถสร้างสรรค์งานได้มาก แต่ทว่าความผันแปรนี้มีขีดจำกัด หากเมื่อใดที่กลุ่มมีความผึกแน่นมากเกินไป จะทำให้ผลงานของกลุ่มกลับลดลง เพราะสมาชิกมีความสนุกสนานกัน จนทำให้ไม่ทุ่มเทต่อการทำงานเท่าที่ควร

โดยประมวลความแล้ว ลักษณะของกลุ่มจะออกมาในรูปใดขึ้นอยู่กับขนาดของกลุ่ม วิธีการในการจัดระยะห่าง การแสดงบทบาทของสมาชิก บรรทัดฐานของกลุ่ม และความผึกแน่นน้อยของความผึกแน่น ความสำเร็จของกลุ่มขนาดเล็กนี้ก็เช่นกันต้องประกอบไปด้วยปัจจัยดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และที่สำคัญคือความสัมพันธ์ของปัจจัยดังได้กล่าวมาแล้วข้างต้น และที่สำคัญคือความสัมพันธ์ของปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อกัน ส่วนผลความสำเร็จของกลุ่มโดยตรง ความผึกแน่นกับความสำเร็จของกลุ่มนี้ก็เช่นกัน ต้องประกอบกันในระดับที่เหมาะสม และมีความสัมพันธ์กับปัจจัยต่าง ๆ ซึ่งมีผลกระทบต่อกันและส่งผลต่อความสำเร็จของกลุ่ม

ทั้งนี้จากการที่กลุ่มและมารวมหมู่มารวมตัวกัน มีจุดมุ่งหมายต่างกันแล้วกลุ่มที่มีการเสวนา ในสภากาแฟเป็นประจำยังคงสอดคล้องกับแนวคิดที่จะกล่าวถึงต่อไป คือแนวคิดเกี่ยวกับ บทเสวนา

แนวคิดเกี่ยวกับบทเสวนา (On Dialogue)

จากการประมวลความคิดบางส่วนจากหนังสือ On Dialogue (บทเสวนา) ของ David Bohm (1994) นักคิดแห่งยุคสมัยนั้น ให้ความสำคัญกับ บทสนทนา โดยเฉพาะการสนทนาที่เกิดจากกระบวนการกลุ่มของบุคคลนั้นว่า เป็นการที่ประชาชนมารวมตัวกันตัว เพื่อสื่อสารและเปลี่ยนความคิดเห็น ด้วยเหตุผลมากกว่าการใช้อารมณ์นั้น จะนำไปสู่กระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งเป็นลักษณะสร้างสรรค์ของกลุ่มคนที่มาจากวัฒนธรรมย่อย ซึ่งแตกต่างกันไปตามฐานะเดิมและประสบการณ์ของแต่ละคน

โดยการที่บุคคลในระดับปัจเจกชน (individual) ต่างมีความคิดของตนเอง และได้มีการสื่อสารภายในกลุ่มที่เกิดขึ้นในแต่ละวัน (day-to-day relationship and communication) หลังจากนั้น บุคคลแต่ละบุคคลจะเกิดความรู้ใหม่ จากการเสวนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นเป็นการสังสมองค์ความรู้ แบ่งปันความหมายและสร้างความเข้าใจร่วมกัน (Share meaning) นับเป็นการมีส่วนร่วมที่สร้างสรรค์ โดยที่บทสนทนานั้นแต่ละคนต้องยอมรับความคิดเห็นของกันและกัน เมื่อบทสนทนาเสร็จสิ้นลง

ทั้งนี้การสร้างความเข้าใจของแต่ละคนในกลุ่มอาจต้องใช้เวลาในการสังสมความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้น เนื่องจากแต่ละคนมีประสบการณ์ที่แตกต่างกันออกไป อย่างไรก็ตามก็พิจารณาการปฏิบัติสัมพันธ์ในรูปและการสื่อสารกับกลุ่ม คือ มีลักษณะปัจเจกชนสูงนั้น จะขาดลักษณะของการมีส่วนร่วมในสังคม

สำหรับประเด็นของการเสวนาในกลุ่มนั้น มนุษย์สามารถสนทนากันได้ทุกเรื่อง ตั้งแต่เรื่องที่ชุมชนตนเองอาศัยอยู่ และเรื่องราวต่าง ๆ ทั้งความเป็นชนชาติ ศาสนา และประเด็นอื่น ๆ มากมายที่เกิดขึ้นรอบด้าน นอกจากนี้สำหรับผู้หาประเด็นการเสวนานั้น จะเป็นบุคคลหนึ่งบุคคลใดก็ได้สามารถเปิดประเด็นในการพูดคุย และถกปัญหา เมื่อนำไปสู่กฎและกติกาของกลุ่มร่วมกัน มีเป้าหมายด้านสร้างสรรค์สังคม

สรุปคือ การพูดคุยภายในกลุ่มนับเป็นพฤติกรรมอันสำคัญ ที่จะนำไปสู่การมีกิจกรรมอื่น ๆ รวมกันในสังคม ทั้งนี้มนุษย์ในแต่ละท้องถิ่นจำเป็นต้องทำความเข้าใจร่วมกันมากยิ่งขึ้น หลังจากที่มีการสื่อสารของแต่ละชุมชนได้เกิดความล้มเหลว (Communication is breaking down) พร้อมกับการขยายตัวของระบบเครือข่ายการสื่อสารสมัยใหม่ที่เชื่อมถึงกันทั่วโลก ผ่านวิทยุโทรทัศน์ การคมนาคมทางอากาศ และระบบดาวเทียมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็วในศตวรรษแห่งความเปลี่ยนแปลง

แนวคิดพฤติกรรมรวมหมู่

ความหมายของพฤติกรรมรวมหมู่คืออะไร (Collective Behavior)

สูกางค์ จันทวานิช (2543) กล่าวว่า พฤติกรรมรวมหมู่ คือ พฤติกรรมของคนจำนวนมากซึ่งไม่มีแบบแผนของพฤติกรรมที่แน่นอนชัดเจน และไม่มีโครงสร้างของความสัมพันธ์ทางสังคมของคนในกลุ่มนั้น พฤติกรรมรวมหมู่ได้แก่ การแพร่ระบาดของอารมณ์ ขบวนการสังคมนิยม และการโฆษณาชวนเชื่อ เดิมเรารู้จักพฤติกรรมเช่นนี้ในชื่อ พฤติกรรมร่วม

พฤติกรรมรวมหมู่มักได้รับความสนใจเสมอจากสมาชิกในสังคมเพราะเป็นเรื่องตื่นเต้นหรือหวาดเหมือนกับที่คนมองเห็นดอกดวงง่ายกว่าเห็นสีพื้นของผ้า อย่างไรก็ตามก็ควรทำความเข้าใจสังคมจะต้องเริ่มจากพฤติกรรมที่เป็นไปตามการจัดระเบียบทางสังคม หรือจากสีพื้นของผ้าก่อน เราไม่อาจเข้าใจธรรมชาติได้จากพฤติกรรมรวมหมู่ หรือดอกดวงที่มีสีสะดุดตาบนพื้นผ้าเท่านั้น เพราะพฤติกรรมดังกล่าวไม่มีแบบแผนและโครงสร้างที่ชัดเจนแน่นอน แต่นักสังคมวิทยาก็สนใจที่จะศึกษาพฤติกรรมรวมหมู่และให้ความสำคัญแก่พฤติกรรมชนิดนี้ เพราะพฤติกรรมรวมหมู่อาจเป็นจุดกำเนิดของบรรทัดฐานทางสังคมหรือค่านิยมใหม่ได้ เราได้พบว่าการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่ไม่มีแบบแผนนี้เอง เช่น การรวมตัวกันประท้วงในเรื่องเล็กๆ น้อยๆ ก่อให้เกิดการจัดองค์กรของกรรมการในรูปสหภาพแรงงาน โดยที่ไม่ได้มีการเตรียมกันมาก่อน การตีความพระวินัยของพระสงฆ์ที่ต่างกันทำให้เกิดธรรมยุติ-นิกาย แยกจากมหานิกายของพุทธศาสนาในบ้านเรา บางครั้งความนิยมชั่วคราวชั่วยามของสมัยหนึ่ง เช่น การสวมกางเกงฝรั่งแทนนุ่งโจกกระเบนของชายไทยเมื่อห้าสิบปีก่อน การกล่าวคำว่าสวัสดิทักทายกันหรือการสวมนาฬิกาข้อมือ ก็ได้กลายเป็นธรรมเนียมที่ปฏิบัติสืบต่อกันมา การศึกษาพฤติกรรมรวมหมู่ จึงช่วยเราเข้าใจความคลี่คลายของกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมได้

เงื่อนไขของพฤติกรรมรวมหมู่

พฤติกรรมรวมหมู่เกิดขึ้นได้ด้วยเงื่อนไข 3 ประการ ดังต่อไปนี้

1. สังคมไม่ได้กำหนดแบบแผนพฤติกรรมไว้หรือกำหนดไว้หลวม ๆ เท่านั้น

ในสถานการณ์ที่สังคมไม่ได้กำหนดไว้ว่าพฤติกรรมใดถูกต้องเหมาะสม สมาชิกของสังคมก็จะตัดสินใจเอาเองว่าจะทำอะไร เมื่อเกิดวิกฤติการณ์ เช่น น้ำท่วม ปฏิวัติ อุบัติเหตุ สมาชิกของสังคมไม่ได้เตรียมตัวไว้ก่อนว่าจะต้องทำอะไรบ้าง การติดต่อสื่อสารตามปกติหยุดชะงัก ก็เกิดการซุบซิบข่าวลือเข้าแทนที่ อาจนำไปสู่ความแตกตื่นวุ่นวายหรือพฤติกรรมรวมหมู่ชนิดอื่นได้

2. สังคมเปิดโอกาสให้มีการตัดสินใจ

ในสังคมประชาธิปไตยเราจะพบว่ารัฐบาลจงใจเปิดโอกาสให้พลเมืองแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจหรือตกลงใจของสมาชิกในสังคมจึงขึ้นอยู่กับความแปรปรวนไปตามแรงโน้มน้าวของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ที่แข่งขันกัน เช่น การจัดสนใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรของประชาชนขึ้นอยู่กับความนิยามที่มีต่อ และความสามารถในการหาเสียงของพรรคการเมืองที่สมัครเข้าแข่งขัน สังคมไม่ได้กำหนดไว้ว่าจะต้องเลือกพรรคใดหรือคนไหน แต่กำหนดระเบียบกฎเกณฑ์ในการหาเสียงและลงคะแนนเสียงไว้เป็นกรอบของพฤติกรรมรวมหมู่

3. มีการเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยมและทัศนคติในสังคม

นวัตกรรมและสิ่งแปลกใหม่ที่เกิดขึ้นในสังคมมีผลต่อวิถีชีวิตและขนบธรรมเนียมของมนุษย์หลังจากที่มันเกิดขึ้น เพราะทำให้คนเราสงสัยและตรวจสอบว่าแบบแผนการเนินชีวิตตลอดจนขนบธรรมเนียม ที่ยึดถือกันแต่เดิมมีหน้าที่อะไร หรือมีเพื่อวัตถุประสงค์อะไร ถ้าพบว่าไม่มีหน้าที่หรือวัตถุประสงค์ที่เป็นประโยชน์หรือที่ถูกต้องก็เกิดการเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมในเรื่องนั้น ๆ การแสดงออกของการเปลี่ยนทัศนคติก็คือการรวมกลุ่มกันออกตัวจากแบบแผนเดิม พฤติกรรมเช่นนี้เรียกว่าขบวนการสังคม (Social Movement) เช่น กลุ่มคนหนุ่มสาวในสังคมตะวันตกที่ต้องการแสวงหาความหมายใหม่ของชีวิตรวมตัวกันเป็นพวกฮิปปี้ กลุ่มพวกเคร่งศาสนาในยุโรปเดินทางไปตั้งรกรากใหม่ในทวีปอเมริกาเป็นพวกพิวริตัน กลุ่มกรรมกรที่นัดหยุดงานประท้วง เพื่อให้มีการเพิ่มวันหยุดพักผ่อน เราจะพบว่าพฤติกรรมรวมหมู่ประเภทนี้มักจะมีอุดมการณ์และอารมณ์ร่วมมาเกี่ยวข้องค่อนข้างมาก ถ้าแบบแผนใหม่ของคนกลุ่มนี้เป็นที่ยอมรับ ขบวนการของเราก็จะเติบโตขึ้นเป็นสถาบัน และแบบแผนของเราก็จะกลายเป็นแบบแผนของสังคม

ซึ่งหมายถึงพฤติกรรมรวมหมู่ได้เปลี่ยนเป็นพฤติกรรมตามบรรทัดฐานของสังคม ด้วยวิธีทางนี้เองที่พฤติกรรมรวมหมู่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม

ประเภทของพฤติกรรมรวมหมู่

พฤติกรรมรวมหมู่จำแนกได้เป็น 3 ประเภทตามระดับความรุนแรงของอารมณ์ของกลุ่มคนผู้ที่มีพฤติกรรมรวมหมู่ดังนี้

1. การแพร่ระบาดทางอารมณ์ (Emotional Contagion) คือพฤติกรรมที่เกิดขึ้นโดยที่สภาพจิตใจของกลุ่มคนมีอารมณ์เป็นตัวกระตุ้นในระดับรุนแรงมีความตื่นเต้นสูง และระดับความรุนแรงนี้แพร่ขยายไปสู่แวดวงที่กว้างออกไป

2. ขบวนการสังคม (Social Movement) ได้แก่ การรวมตัวของกลุ่มคนที่มีความเชื่อหรืออุดมการณ์ในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง กระทำการอย่างต่อเนื่องเพื่อมุ่งหวังให้เกิดการเปลี่ยนแปลง ขบวนการสังคมมีลักษณะก้ำกึ่ง ระหว่างพฤติกรรมรวมหมู่ที่เกิดจากการแพร่ระบาดทางอารมณ์ และพฤติกรรมรวมหมู่ที่เกิดจากความเชื่อหรือเหตุผล เพราะกลุ่มคนที่เข้าร่วมในขบวนการจะได้รับการกระตุ้นทางอารมณ์แต่ก็มีองค์ประกอบของความเชื่อและความคิดอยู่ด้วย จึงควรจะจำแนกพฤติกรรมรวมหมู่ชนิดนี้ต่างหาก

3. มติมหาชนและการโฆษณาชวนเชื่อ (Public Opinion and Propaganda) คือพฤติกรรมที่ไม่ได้เกิดจากความผูกพันทางอารมณ์ชั่วขณะเท่านั้น แต่กลุ่มคนมีความเชื่อหรือผลประโยชน์ร่วมกันด้วยแล้วจึงแสดงเป็นพฤติกรรมออกมา

พฤติกรรมรวมหมู่กับสำนึกรวมหมู่

หลังจากที่ได้ทำความเข้าใจแล้วว่า พฤติกรรมรวมหมู่คืออะไร เงื่อนไขของพฤติกรรมนี้ได้แก่อะไรบ้าง และประเภทต่างๆ ของพฤติกรรมรวมหมู่ เราควรจะโยงความเข้าใจนี้ไปสู่แนวคิดเรื่องสำนึกรวมหมู่ (Collective Conscience) ผู้ตั้งคำนี้มาคือนักสังคมวิทยาชาวฝรั่งเศส ชื่อ เอมีล เฮอร์โตม (Emile Durkheim) (ในภาษาฝรั่งเศสจะออกเสียงว่าดูร์โกรม)

สำนึกรวมหมู่ (Collective Conscience)

หมายถึง ความรู้สึกเชิงสังคมที่บุคคลในกลุ่มมีอยู่ร่วมกัน สำนึกนี้เกิดจากการที่บรรทัดฐานทางสังคมและสถานะทางสังคมได้กำหนดให้สมาชิกของสังคมนั้น ๆ มีความคิดและพฤติกรรมที่สอดคล้องไปในทางเดียวกัน กล่าวอีกนัยหนึ่ง กฎเกณฑ์และหลักศีลธรรม จรรยาของส่วนรวมได้เป็นตัวกำหนดความคิดและพฤติกรรมของแต่ละบุคคล สังคมจะดำรงอยู่ได้ก็ต่อเมื่อสมาชิกมี

สำนึกรวมหมู่หรือสมาชิกยึดมั่นในหลักเกณฑ์กฎศีลธรรมของส่วนรวม สำนึกนี้จะต้องเป็นความรู้สึกในระดับส่วนรวม ไม่ใช่ส่วนบุคคล สำนึกรวมหมู่เป็นพลังที่ผนึกสังคมาไว้ด้วยกัน

ในกลุ่มคนที่เกิดพฤติกรรมรวมหมู่ คนเหล่านั้นจะต้องมีความรู้สึกร่วมกัน ความรู้สึกร่วมกันนี้ ถ้าเป็นการแพร่ระบาดทางอารมณ์ อาจมีลักษณะเพียงชั่วคราวช่วยยามไม่ยั่งยืน ้วยกันไป ฟังคอนเสิร์ตนักร้องขวัญใจแล้วก็เกิดอารมณ์ร่วม เกิดความคลั่งไคล้ อาจร้องกรี๊ดหรือน้ำตาไหล หรือตะโกนร้องเพลงร่วมกับผู้อื่น ขณะที่กระทำสิ่งเหล่านี้มีความรู้สึกที่ผู้ชมส่วนใหญ่ทำเหมือนกัน เกิดความมั่นใจกล้าที่จะกระทำโดยไม่รู้สึกกระดากอาย ความรู้สึกร่วมชั่วคราวนั้นอาจจะเป็นสำนึกรวมอยู่ระยะสั้น แต่ก็ทำให้กลุ่มผู้ชมมีความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและเป็นพลังให้กลุ่มผู้ชมมีพฤติกรรมรวมหมู่ในขณะนั้น

ในขบวนการสังคมา ระดับของสำนึกรวมหมู่จะมีความเข้มข้นและยืนยาวนานกว่าพฤติกรรมรวมหมู่ที่เกิดจากการแพร่ระบาดทางอารมณ์ การที่สมาชิกของขบวนการสังคมามีความเชื่อหรืออุดมการณ์ร่วมกันก็ย่อมเป็นลักษณะหนึ่งของการมีสำนึกรวมหมู่อยู่แล้ว เพราะคนกลุ่มนี้จะยึดกฎเกณฑ์หรือหลักการบางอย่างซึ่งเป็นกฎร่วมของกลุ่ม เช่นผู้ที่เลื่อมใสในคำสอนของสำนักสันตติโคกก็จะเป็นมังสะวิรัต ไม่กินอาหารที่เป็นเนื้อสัตว์ การกระทำเช่นนี้เป็นแบบแผนของกลุ่มผู้ที่ไม่ต้องการเบียดเบียนสัตว์เพื่อยังชีพของตน ผู้ที่อยู่ในขบวนการสันตติโคก จะยึดหลักการใช้ชีวิตที่เรียบง่ายก็จะมีแบบแผนปฏิบัติร่วมกัน และขบวนการนี้ก็จะมีสำนึกรวมหมู่ว่ากลุ่มของตนเองมีความเชื่อในสิ่งเดียวกันและปฏิบัติตามความเชื่อนั้น สำนึกรวมหมู่ของขบวนการสังคมาจึงมีลักษณะยาวนานและมั่นคง

สำหรับความรู้สึกร่วมในการแสดงมติมหาชน การชุมนุมความเห็น การออกเสียงหรือการแสดงประชามตินั้นย่อมจะต้องมีอยู่เช่นกัน คนที่มาร่วมแสดงความคิดเห็นในมติมหาชนส่วนใหญ่จะเป็นผู้ที่มีความห่วงใย (Concern) จึงอาจถือเป็นสำนึกรวมหมู่ได้เช่นกัน สำนึกรวมหมู่นี้อาจไม่ยาวนานเหมือนในขบวนการสังคมาแต่มีได้มีลักษณะชั่วคราวช่วยยามเหมือนการแพร่ระบาดทางอารมณ์เพราะการแสดงมติมหาชนเกิดจากความคิดหรือความเชื่อพื้นฐานทางประการที่มีอยู่แล้ว แต่เดิมของผู้แสดงไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะหน้าเหมือนความคลั่งไคล้ จึงมีรากฐานที่เป็นสำนึกรวมหมู่ที่มั่นคงแน่นกว่า ในด้านของการโฆษณาชวนเชื่อ โฆษณาชวนเชื่อก็คือความพยายามที่จะให้ผู้อื่นมีความรู้สึกและความเชื่อร่วมกับผู้โฆษณาแล้วมีพฤติกรรมตามที่ผู้โฆษณาต้องการ เช่น มีความเชื่อ

ว่าการมีบุตรสองคนดีที่สุดหรือการใช้อุปกรณ์ไฟฟ้ายี่ห้อนี้ประหยัดไฟที่สุด ในการเชื่อเช่นนี้ก็อาจทำให้เกิดสำนึกรวมหมู่ได้บ้างเหมือนกันถ้าหากสิ่งที่เชื่อเป็นเรื่องเกี่ยวกับสถาบันสังคมและเป็นเรื่องคุณค่า แต่ถ้าการเชื่อเป็นเรื่องเล็กน้อย เช่น การโฆษณาสินค้า ก็อาจไม่โยงไปถึงการมีสังคมนวมหมู่

การที่โยงเรื่องของสำนึกรวมหมู่เข้ามาเพื่อให้พิจารณาในการศึกษาพฤติกรรมรวมหมู่ก็เพราะสำนึกรวมหมู่นี้เอง ที่เป็นรากของการมีพฤติกรรมรวมหมู่ต่าง ๆ หากปราศจากความรู้สึกร่วมกันแล้วบุคคลจะมีพฤติกรรมรวมหมู่ไม่ได้ พฤติกรรมรวมหมู่ไม่ใช่ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญ ถึงแม้จะเป็นการกระทำที่ไม่มีแบบแผน คาดคะเนไม่ได้ว่าจะคลี่คลายไปในทางใด แต่จุดที่จะเริ่มเกิดขึ้นนั้นผู้อยู่ในปรากฏการณ์จะต้องมีความรู้สึกร่วมกัน เพราะสนใจกีฬาและเชื่อการชกกีฬาเป็นการพักผ่อนหย่อนใจที่ดีจึงเกิดมีฝูงชนในสนามกีฬาขึ้น คนกลุ่มนี้ก็เป็นผู้มีความรู้สึกร่วมกันในระดับหนึ่ง เพราะเลื่อมใสศรัทธาในความเคร่งครัดวินัยของพระสงฆ์ฝ่ายมอญจึงเกิดมีธรรมยุติกนิกายขึ้น ผู้ที่บวชเป็นพระธรรมยุติกก็มีความเชื่อและมีสำนึกร่วมกัน คนเพียงสองสามคนที่ชอบดูกีฬาหรือเลื่อมใสธรรมยุติกนิกายไม่อาจก่อให้เกิดพฤติกรรมรวมหมู่ได้ เพราะการแสดงออกเหล่านี้เป็นเรื่องของแต่ละบุคคลไม่มีความเป็นสังคม ต่อเมื่อขยายวงออกไปถึงคนจำนวนมากจึงจะกลายเป็นพฤติกรรมรวมหมู่ และในการขยายวงออกไปสู่คนจำนวนมากนี้เอง สิ่งที่เรียกว่าสำนึกรวมหมู่จะเกิดขึ้น

แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการสื่อสารระหว่างบุคคล

รูปแบบการสื่อสารในสภากาแฟ ซึ่งเป็นการรวมตัวในลักษณะ ของการสื่อสารภายในกลุ่มเป็นลักษณะสำคัญอีกรูปแบบหนึ่งที่เกิดจาก การสื่อสารระหว่างบุคคล การพูดคุย สนทนา แลกเปลี่ยนความคิดเห็นในลักษณะ เฉติญหน้า โดยทุกคนมีการติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง

ปรมะ สตะเวทิน (2531) ได้กล่าวไว้ว่า การสื่อสารระหว่างบุคคล คือการที่สารที่ประกอบด้วยบุคคลตั้งแต่ 2 คนขึ้นไป มาทำการสื่อสารกันในลักษณะตัวต่อตัว(Person-to-Person) กล่าวคือ ทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสารสามารถที่จะติดต่อแลกเปลี่ยนสารกันได้โดยตรง ในขณะที่หนึ่งคนหนึ่งจะทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสาร คนอื่น จะทำหน้าที่เป็นผู้รับสารดังนั้น การสื่อสารระหว่างบุคคลจึงเกิดขึ้นได้ในกรณี คน 2 คน เช่น การพูดคุยระหว่างคนสองคน การเขียนจดหมาย

ถึงกันและการใช้โทรศัพท์ เป็นต้น ในทำนองเดียวกัน การสื่อสารระหว่างบุคคล ก็เกิดขึ้นได้ในกลุ่มย่อย (Small group) ซึ่งมีมากกว่า 2 คน รวมทั้งการสื่อสารในกลุ่มขนาดใหญ่(Large group)

อรวรรณ ปิรันธน์โหวาท (2537) ได้กล่าวถึงการสื่อสารระหว่างบุคคลว่า การสื่อสารระหว่างบุคคลนับว่า ผู้ทำหน้าที่การสื่อสารเป็นบุคคล (Human) และมีปฏิริยาโต้ตอบกันอย่างจับพันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร

เสถียร เขยประทับ (การสื่อสารและการพัฒนา, ม.ป.ป.) ได้กล่าวถึงช่องสาร ที่เป็นสื่อระหว่างบุคคลไว้ว่า คือ ช่องสารเกี่ยวข้องกับ การแลกเปลี่ยนข่าวสารแบบตัวระหว่างบุคคลสองคนหรือมากกว่าสองคนขึ้นไป ช่องสารแบบนี้มีประสิทธิภาพมากกว่าช่องสารที่เป็นสื่อมวลชนในการจูงใจผู้รับสารที่มีความเฉยเมยหรือมีปฏิริยาต่อต้านสารของผู้ส่งสาร

การสื่อสารระหว่างบุคคลนั้นมีองค์ประกอบของการสื่อสารอยู่อย่างครบถ้วน คือผู้ส่งสาร (Source) สาร (Message) ช่องทาง (Channel) ผู้รับข่าวสาร (Receiver) ผล (Effect) และปฏิริยาสนองกลับ (Feedback)

องค์ประกอบของการสื่อสาร

สภาพแวดล้อมองค์ประกอบของการสื่อสาร อย่างครบถ้วนในเวทีชาวบ้าน ทั้งผู้ส่งสาร ตัวสาร ช่องทางสาร และผู้รับสาร รวมทั้งประสิทธิผลของการสื่อสาร ซึ่งมีลักษณะเกิดขึ้นอย่างเป็นกระบวนการและมีความเป็นพลวัต ทั้งนี้ การพูดคุย ในสภาพแวดล้อมจะประสบความสำเร็จมากน้อย เพียงใดขึ้นกับสิ่งเหล่านี้ เสถียร เขยประทับ ได้อธิบายกระบวนการสื่อสารว่า ประกอบด้วย

1. แหล่งสาร (Source) หรือผู้ส่งสารหรือแปลงสารอาจจะเป็นคน หรือหลายคนที่ร่วมงานกันในองค์กรที่พูดเขียน หรือแสดงปฏิริยาท่าทางให้บุคคลอื่น หรือองค์กรอื่นทราบมีปัจจัยที่สำคัญอย่างน้อย 4 ประการ ประกอบด้วย แหล่งสารที่กำหนด ความสามารถของแหล่งสารในการสื่อสารคือ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะคิด ความรู้ และระดับของสังคมและวัฒนธรรม การสื่อสารจะมีประสิทธิภาพถ้าหากผู้ส่งสารหรือแหล่งสาร และผู้รับสารมีคุณลักษณะ ทั้ง 4 ประการ สมบูรณ์

2. สาร (message) หมายถึง สิ่งเร้าที่แหล่งสารส่งออกไปยังผู้รับสาร อาจนึกถึงสาร โดยกล่าวถึงธรรมชาติของสาร เช่น นมิกที่พิมพ์ลงบนแผ่นกระดาษ คลื่นเสียงในอากาศหรืออาจ กล่าวถึงสารในลักษณะของสัญญาณ (Signal) ที่ผู้รับสารสามารถแปลหรือเข้าใจได้

องค์ประกอบสาร ได้แก่ สัญลักษณ์หรือรหัส (Symbol code) เนื้อหาของสาร (Structure) สารทุกสารไม่ว่าจะมีรหัสหรือสัญลักษณ์อย่างไร จะต้องมึเนื้อหาสาระให้เหมาะสมกับ ผู้รับสารและรหัสหรือสัญลักษณ์ที่เลือกให้ผู้รับเข้าใจโดยจะมีโครงสร้างหรือการจัดระเบียบเข้าไว้ด้วย โครงสร้างในที่นี้ เช่น หลักไวยากรณ์ ซึ่งรวมสระและพยัญชนะเข้าไว้เป็นวลีหรือประโยค

3. ช่องสาร (Channel) อาจคิดถึงช่องสารในแง่ของคลื่นแสง เสียง หรือสื่อในการ สื่อสารเช่นโทรทัศน์วิทยุ หนังสือพิมพ์ นิตยสาร ฯลฯ

4. ผู้รับสาร (Receiver) อาจจะเป็นคน ๆ หนึ่งคนกลุ่มหนึ่ง หรือเป็นองค์การก็ได้ การที่ผู้รับสารจะรับสารได้ดีแค่ไหนขึ้นอยู่กับปัจจัยภายในของผู้รับสาร คือ ทักษะในการสื่อสาร ทักษะจิตความรู้ และระดับของสังคมและวัฒนธรรม

5. ผลของการสื่อสาร (Effects) การสื่อสารอาจมีผลต่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงใน ความรู้ ทักษะจิต หรือพฤติกรรมในตัวผู้รับสาร

6. กระบวนการในการส่งสาร (Action) การโต้ตอบสารที่ส่งมา (Reaction) และ การโต้ตอบซึ่งกันและกัน (Interaction) การตอบกลับหรือปฏิกิริยาตอบสนอง โดยรูปแบบของสภา กภาพ้องค์ประกอบของการสื่อสาร ลักษณะ โมเดล SMCR

แชนนัม ได้ยกตัวอย่างอธิบายถึงการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน โดยกล่าวถึงในการสื่อ สารระหว่าง 2 คนนั้น มีการสื่อสารโต้ตอบกลับไปมา กระบวนการกลับนี้เรียกว่า การสื่อสารกลับ (Feedback)

ในการสื่อสารจะต้องอาศัยสื่อ (Channel) ในการส่งสารเราสามารถใช้อสื่อในการสื่อสาร ได้พร้อมกัน หลายสื่อในเวลาเดียวกัน สารแต่ละสารที่พูดถ่ายทอดผ่านสื่อแต่ละสื่อในเวลาเดียวกัน สามารถให้ความหมายแก่ผู้รับสารได้ทั้งนั้น เช่น ในขณะที่เราพูด (คลื่นเสียงและอากาศเป็นสื่อ) เราแสดงกิริยาอาการ (แสงเป็นสื่อ) ประกอบการพูด สารที่ส่งผ่านสื่อทั้ง 2 ชนิด นี้ความหมาย สำหรับผู้ฟังทั้งสิ้น (ประมะ สตะเวทิน, 2531)

โดยปกติแล้ว การสื่อสารของมนุษย์ มักจะมีลักษณะเป็นการโต้ตอบกัน กล่าวคือเมื่อมีผู้พูดก็มีผู้ฟัง ผู้ฟังรู้สึกอย่างไร ก็มีปฏิกิริยาตอบกลับ (Reaction) ของผู้รับสารที่แสดงตอบสนองต่อสารของผู้ส่งสารซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ 2 ประการคือ

1. ทำให้ผู้ส่งสารทราบผลของการสื่อสารว่า บรรลุวัตถุประสงค์ของผู้ส่งสารหรือไม่ ผู้รับสารสามารถตีความหมายตรงกับความหมายที่ผู้ส่งสารตั้งใจหรือไม่
2. ควบคุมพฤติกรรมกรรมการสื่อสารในเวลาต่อมาของผู้รับสาร กล่าวคือ ผู้ส่งสารสามารถใช้การสื่อสารกลับ เพื่อปรับปรุงดัดแปลง แก้ไข หรือคงไว้ซึ่งเนื้อหาสาระ และวิธีการในการสื่อสารของตน

เบอร์ริโ (1960) ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนิเทศศาสตร์ ได้ชี้ให้เห็นว่า ปฏิกิริยาของผู้รับสารที่มีต่อสารของผู้ส่งสารนั้น แบ่งออกเป็น 2 ชนิดตามลักษณะของผลที่เกิดขึ้นจากการสื่อสาร

1. การสื่อสารกลับเชิงบวก (Positive Feedback) คือการสื่อสารกลับทำให้ผู้ส่งสารกลับทำให้ผู้ส่งสารพอใจในผลของการสื่อสาร เช่นเราทำการโฆษณาสินค้าผ่านสื่อมวลชนไปแล้วปรากฏว่ามีผู้ซื้อสินค้าเพิ่มขึ้น เป็นต้น
2. การสื่อสารเชิงลบ (Negative feedback) คือ การสื่อสารกลับทำให้ผู้ส่งสารไม่พอใจในผลของการสื่อสาร เช่น เราชวนคนบางคนคุยด้วย แต่เขาไม่ยอมที่จะคุยกับเรา เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม เบอร์ริโ กล่าวว่า จากองค์ประกอบของการสื่อสารข้างต้น นอกจากเป็นการอธิบายกระบวนการสื่อสารมวลชนแล้ว ยังสามารถนำมาใช้ในกรณีของการสื่อสารระหว่างบุคคล 2 คน ได้ด้วย โดยในการสื่อสารระหว่างบุคคลนั้น ผู้ทำหน้าที่ส่งสารและผู้ทำหน้าที่เข้ารหัสสามารถเป็นคนๆ เดียวกันได้ รวมเรียกว่า ผู้ส่งสารในทำนองเดียวกัน และผู้ทำหน้าที่ในการถอดรหัส และผู้ทำหน้าที่ในการรับสารก็สามารถเป็นคนๆ เดียวกันได้ด้วยเช่นกัน รวมเรียกว่า ผู้รับสาร ดังนั้นเอง 5 องค์ประกอบคือ ผู้ส่งสาร (source) สาร (Message) สื่อ (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ซึ่งแบบจำลองกระบวนการสื่อสารดังกล่าวเป็นที่รู้จักกันว่า SMCR mode 1 นั้นเอง

(แสดงแผนภูมิหน้าถัดไป)

แบบจำลององค์ประกอบการสื่อสารของเบอร์โร

ผู้ส่งสารประกอบด้วย	สาร	ช่องทางการสื่อสาร	ผู้รับสาร
ทักษะการสื่อสาร (Comm.skill)	รหัส (Code)	การเห็น (Hearing)	ทักษะในการสื่อสาร (comm.skill)
ทัศนคติ (Attitudes)	สัญลักษณ์ (Symbol)	การได้ยิน (Hearing)	ทัศนคติ (Attitudes)
ความรู้ (Knowledge)	สัญญาณ (Signal)	การสัมผัส (Touching)	ความรู้ (Knowledge)
ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural System)	เนื้อหาของสาร (Content) การนำเสนอสาร (Treatment)	การลิ้มรส (Testing) การดม (Smelling)	ระบบสังคมและวัฒนธรรม (Social and Cultural System)

แนวความคิดความแตกต่างของผู้รับสาร

1. เพศและการเปิดรับสื่อ

ยุบต เบญจรงค์กิจ (2534) กล่าวว่าในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับผู้รับข่าวสารตามแนวทฤษฎีประชากรศาสตร์ นักวิจัยยังให้ความสนใจ กับความแตกต่างในพฤติกรรมการเปิดรับสารระหว่าง เพศหญิงและเพศชายด้วย แม้จะไม่พบความแตกต่างในพฤติกรรมการเปิดรับสารเด่นชัดมากเท่าอายุและการศึกษา แต่ก็มี ความแตกต่างบ้างระหว่างเพศหญิงและเพศชายในพฤติกรรม การเปิดรับสื่อมวลชน เพศหญิงใช้เวลาในการดูโทรทัศน์ และฟังวิทยุมากกว่า เพศชายโดยนิยมดูรายการละคร ในขณะที่เพศชายนิยมอ่านหนังสือพิมพ์มากกว่าหากดูโทรทัศน์ เพศชายมักนิยมดูรายการข่าวและกีฬา (Greenberg และ Kumata, 2968) อย่างไรก็ตาม เมื่อศึกษาพฤติกรรมของผู้รับสารทั้งเพศชายและเพศหญิง ในขณะที่ชมโทรทัศน์แล้วพบว่า การดูโทรทัศน์ของเพศชายนั้นมักจะเกิดขึ้นในขณะที่พักผ่อนแต่สำหรับเพศหญิงแล้วมักจะดูโทรทัศน์ไปพร้อม ๆ กับทำงานอื่น ๆ ที่ต้องใช้สมาธิและพลังงานมากพอสมควร

2. อายุกับการเปิดรับสื่อ

จากการศึกษาเกี่ยวกับการเปิดรับสื่อของเด็กอเมริกันพบว่าตั้งแต่วัยสองขวบถึง แปด ขวบดูโทรทัศน์เพิ่มขึ้นเมื่อวัยมากขึ้น และเปิดรับสื่อทุกชนิดเมื่อวัยมากขึ้น โดยส่วนใหญ่เด็กจะใช้ สื่อเพื่อความบันเทิง ซึ่งเด็กจะดูโทรทัศน์และรับฟังวิทยุมากกว่าสื่ออื่นๆ และเริ่มอ่านหนังสือเมื่อ อายุมากขึ้น ส่วนเด็กวัยรุ่นนิยมฟังเพลงมากกว่าดูโทรทัศน์

สำหรับผู้ใหญ่นั้นมีการเปิดรับโทรทัศน์ วิทยุ และหนังสือพิมพ์มากในปริมาณใกล้เคียง กันแต่เมื่อถึงวัย ปีขึ้นไปปริมาณการอ่านหนังสือพิมพ์ปีมีกจะลดลง และเมื่อเกษียณอายุ 55-60 ปี ปริมาณการดูโทรทัศน์จะเพิ่มขึ้นอีกครั้ง ซึ่งส่วนใหญ่การใช้สื่อมวลชนของผู้สูงอายุเพื่อคลายความ เหนงาในส่วนของหนังสือพิมพ์นั้น ผู้ใหญ่ที่มีวัย 50 ปี อ่านหนังสือพิมพ์ถึง 77% แต่เมื่ออายุถึง 65 ปี ปริมาณการอ่านลดลงอย่างมาก เนื่องจากข้อจำกัดทางสายตาระณะที่วัยรุ่นและหนุ่มสาวให้เวลา กับการดูโทรทัศน์มากกว่าการอ่านหนังสือพิมพ์ และยังเป็นวัยที่ให้ความสนใจในสื่อวิทยุและ ภาพยนตร์มากกว่าวัยอื่น ๆ

3. การศึกษากับการเปิดรับสื่อ

การศึกษามีความสัมพันธ์สูงกับการเปิดรับสื่อ โดยมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับการเปิด รับข่าวสารและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสาธารณชน แต่มีความสัมพันธ์เชิงลบกับการเปิดรับเนื้อหาด้าน ความบันเทิง ผู้รับสารที่มีการศึกษาสูงจะเปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์มากกว่าผู้ที่การศึกษาน้อย โดยผู้ที่มี การศึกษาจะฟังวิทยุมากกว่า นอกจากความแตกต่างด้านปริมาณการเปิดรับสื่อแล้ว ยังพบความ แตกต่างด้านเนื้อหาด้วย ผู้ที่มีการศึกษาสูงและอายุมักนิยมเปิดรับข่าวที่เกี่ยวข้องกับสาธารณชน มากกว่าผู้ที่มีการศึกษาต่ำและอายุน้อย ซึ่งผลของการวิจัยต่าง ๆ พบว่า ยิ่งคนที่มีการศึกษาสูงเท่า ไร ยิ่งมีความสนใจข่าวสาร บทบรรณาธิการ และคอลัมน์ที่มีเนื้อหาหนัก

4. รายได้กับการเปิดรับสื่อ

รายได้เป็นปัจจัยที่มีบทบาทใกล้เคียงกับการศึกษา คือมีความสัมพันธ์ระหว่างกันสูง มากโดยเฉลี่ยแล้วคน ที่มีการศึกษาสูงมักมีรายได้สูงไปด้วย ส่วนคนที่มีการศึกษาน้อยนั้น มักมี รายได้น้อยถึงปานกลาง ดังนั้นการศึกษากับรายได้จึงถูกมองรวมเป็นฐานะทางเศรษฐกิจและ สังคม ผู้ที่มีรายได้สูงมักนิยมเปิดรับสื่อสิ่งพิมพ์และนิยมข่าวสารที่มีเนื้อหาค่อนข้างหนัก ไม่ค่อย สนใจเนื้อหาด้านบันเทิง ผู้ที่มีฐานะและมีการศึกษาสูงเป็นกลุ่มคนที่ได้รับข่าวสารที่มีเนื้อหาสาระ จากสื่อมวลชนด้านบันเทิง ผู้ที่มีฐานะและมีการศึกษาสูงเป็นกลุ่มคนที่ได้รับข่าวสารที่มีเนื้อหา

สาระจากสื่อมวลชนมากที่สุด ทั้งนี้ผู้ที่มีรายได้สูงนั้นมักมีการศึกษาสูง จึงถูกผลักดันให้มีความจำเป็นที่ต้องเรียนรู้

แนวคิดการสื่อสารสัญลักษณ์

เวทีปฏิสังสรรค์ ของประชาชนในสภากาแฟชั้นนอกจากจะมีการเสวนากันในประเด็นต่างๆแล้ว การเสวนาในสภากาแฟยังมีการสื่อสารในลักษณะการสื่อสารสัญลักษณ์ ที่เกิดจากการตีความและให้ความหมายร่วมกันเฉพาะกลุ่มคนในสภากาแฟเท่านั้น

ทฤษฎีการสื่อสารตั้งอยู่บนพื้นฐานของข้อเสนอเชิงความคิด 3 ประการ คือ

1. มนุษย์กระทำการต่อสิ่งต่าง ๆ บนพื้นฐานของความหมายซึ่งสิ่งเหล่านั้นมีต่อพวกเขา สิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น รวมความถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์อาจสังเกตได้ในโลกของเขาทั้งที่เป็นวัตถุเชิงการภาพ เช่น ต้นไม้หรือเก้าอี้, ทั้งที่เป็นสถาบัน เช่น โรงเรียนหรือรัฐบาล, ทั้งที่เป็นความคิดเชิงอุดมคติ เช่น เสรีภาพส่วนบุคคลหรือความซื่อสัตย์, ทั้งที่เป็นกิจกรรมต่าง ๆ เช่น คำสั่งหรือคำร้อง, และที่เป็นสถานการณ์ต่าง ๆ เช่น การเผชิญชีวิตประจำวันของปัจเจกบุคคล
2. ข้อเสนอเชิงความคิดประการที่สอง ได้แก่ ความหมายของสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้นเกิดหรืออุบัติขึ้นจากการกระทำร่วมกันในสังคมที่บุคคลหนึ่งกระทำต่อบุคคลอื่น
3. ข้อเสนอเชิงความคิดประการที่สาม ได้แก่ "ความหมาย" เหล่านั้นถูกถ่ายทอดและปรุงแต่งในกระบวนการตีความหมาย โดยบุคคลซึ่งเผชิญหน้ากับสิ่งต่าง ๆ เหล่านั้น

Blumer ต้องการนำเสนอว่าเป็นระบบความคิดที่ต้องการอธิบายการกระทำร่วมกันหรือการปฏิสังสรรค์ (Interaction) ระหว่างมนุษย์ในสังคมบนพื้นฐานของ "ความหมาย" (Meanings) ของสิ่งต่าง ๆ ซึ่งอาจผันแปรไปในระหว่างการเฝ้ากระทำแต่ละครั้ง ถึงแม้ Blumer จะตระหนักด้วยว่า การกระทำของมนุษย์ในหลายสถานการณ์อาจดำเนินไปโดยผู้กระทำไม่ได้คำนึงถึงความหมายของสิ่งใด ๆ (เช่น การกระทำตามสัญชาตญาณ) แต่เขาก็ย้ำว่า การกระทำส่วนใหญ่ในสังคมมนุษย์เป็นการปฏิสังสรรค์ตอบโต้กันโดยใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์ (Symbol) ซึ่งมีนัยสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการสื่อความหมายที่เกี่ยวข้องกับการกระทำ (Blumer, 1969:8-9)

เมื่อใดก็ตามที่มนุษย์ในสังคม "กระทำการต่อสิ่งต่าง ๆ บนพื้นฐานของความหมาย ซึ่งสิ่งเหล่านั้นมีต่อพวกเขา" (ตามข้อเสนอมุมความคิดข้อแรกของ Blumer) เมื่อนั้นมนุษย์ผู้กระทำการดังกล่าวจะต้องใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์แบบใดแบบหนึ่งในการสื่อความหมายของสิ่งนั้น ทั้งที่เป็นความหมายที่ต้องการให้บุคคลอื่น ๆ เข้าใจ "โลกซึ่งปรากฏต่อมนุษย์และกลุ่มมนุษย์ ประกอบด้วยวัตถุ ได้แก่ สิ่งใด ๆ ที่อาจถูกบ่งชี้อะไรก็ตามที่อาจถูกอ้างถึง เช่น หนังสือ, นักกฎหมาย, นายธนาคาร, อุดมการณ์ทางศาสนา, ผี และอื่นๆ...ธรรมชาติของวัตถุใด ๆ ก็ตาม ทุกชนิดประกอบด้วยความหมายที่มันมีต่อบุคคลผู้อ้างถึงมัน ความหมายดังกล่าวจะกำหนด ลักษณะของวิถีทาง ซึ่งบุคคลนั้นพิจารณาวัตถุดังกล่าวและวิถีทาง ซึ่งเขาจะกล่าวถึงมัน วัตถุ เดียวกันอาจมีความหมายที่แตกต่างกันสำหรับบุคคลที่แตกต่างกัน (Blumer.1963: 10-11)

ตามทรรศนะเชิงทฤษฎีดังกล่าว ความหมายของสิ่งต่าง ๆ จึงเป็นผลผลิตทางสังคมที่ มนุษย์สร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์ในการกระทำร่วมกันหรือการปฏิสังสรรค์ที่มีการบ่งชี้หรืออ้างถึง สิ่งนั้น และถึงแม้ว่าวัตถุอันเดียวกันอาจมีความหมายที่แตกต่างกันสำหรับบุคคลที่แตกต่างกัน แต่จุดมุ่งหมายขั้นพื้นฐานของการสร้างสัญลักษณ์ให้เป็นตัวแทนที่สื่อความหมายสำหรับสิ่งต่าง ๆ ก็ใจอย่างสอดคล้องต้องกันได้ระหว่างบุคคลที่มีส่วนร่วมในการปฏิสังสรรค์

สัญลักษณ์จึงเป็นประดิษฐกรรมที่มีลักษณะรูปธรรม ซึ่งมนุษย์ใช้ในการบ่งชี้สิ่งต่าง ๆ ในโลกของตน องค์ประกอบทั้งสองด้านต่างก็เป็นผลผลิตของมนุษย์ที่ดำเนินชีวิตทางสังคมอยู่ด้วยกัน และถูกนำมาใช้การก่อการกระทำร่วมกัน Blumer เรียกการกระทำร่วมกันในลักษณะดังกล่าว ว่า Symbolic Interaction (การปฏิสังสรรค์สัญลักษณ์)

การกล่าวอ้างว่าสัญลักษณ์เป็นประดิษฐกรรม นั้นหมายความว่ามันเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ สร้างขึ้นในลักษณะต่าง ๆ เช่น ในลักษณะของ "ตัวอักษร" ที่ประกอบขึ้นเป็นภาษาเขียน, ลักษณะ ของ "เสียง" ในภาษาพูดหรือลักษณะของ "สีหน้าท่าทาง" ที่สามารถสื่อความหมายอันรับรู้ร่วมกัน ได้ เช่น การขมวดคิ้วสื่อความหมายของความสงสัย เป็นต้น ในการใช้ประโยชน์สัญลักษณ์ที่มี รูปแบบต่างๆ ได้อย่างสอดคล้องต้องกันกับสมาชิกคนอื่นๆ ในสังคมนั้น บุคคลต่างๆ จำเป็นต้อง อาศัยกระบวนการทางจิตวิทยาสังคมที่สำคัญ

กระบวนการทางจิตวิทยาสังคมที่สำคัญ 2 ส่วนประกอบด้วย

1. กระบวนการชนิดแรกได้แก่กระบวนการเรียนรู้ (Learning Process) ในการใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์ต่างๆ อย่างมีประสิทธิภาพได้นั้น บุคคลต่างๆ จะต้องเรียนรู้รูปแบบลักษณะรายละเอียด, ความหมายเฉพาะตัวรวมทั้งวิธีการใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์เหล่านั้นได้อย่างสอดคล้องกับสภาพการณ์ใช้งานที่ดำเนินอยู่ กระบวนการเรียนรู้สัญลักษณ์เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นในระหว่างการดำเนินชีวิตทางสังคมของแต่ละบุคคล บางส่วนของกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวเกิดขึ้นในการร่วมกิจกรรม ภายในองค์กรทางสังคม ที่มีลักษณะเป็นองค์กรรม เช่น การเรียนรู้จากสถาบันการศึกษา อย่างไรก็ตาม กระบวนการเรียนรู้สัญลักษณ์จำนวนมากอาจเกิดขึ้นในการดำเนินชีวิตประจำวันในสถานการณ์ ได้ตลอดเวลา เช่น จากการสนทนาระหว่างเพื่อน จากการอ่านนิตยสาร หรือการเรียนรู้อย่างไม่เป็นทางการภายในครอบครัว เป็นต้น

2. กระบวนการชนิดที่สองซึ่งมีความสำคัญต่อประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์จากสัญลักษณ์ในสังคม ได้แก่ กระบวนการตีความหมาย (Interpretive Process) ซึ่งเป็นทักษะความสามารถเชิงจิตวิทยาของบุคคลแต่ละรายที่มีประสบการณ์ทางสังคมร่วมกับผู้อื่น ภายในระยะเวลาภายใต้สถานการณ์ต่าง ๆ กัน กระบวนการดังกล่าว มีลักษณะคล้าย การสนทนากับตนเอง" หรือการปฏิสังสรรค์ภายในตนเองด้วยจุดหมายในการบ่งชี้ความหมายที่เฉพาะเจาะจง ดังกล่าวจำเป็นต้องอาศัยพื้นฐานจากกระบวนการเรียนรู้ที่ได้สะสมมาในประสบการณ์ทางสังคมของผู้ตีความหมาย ในความพยายามที่จะชี้ให้เห็นความสำคัญของกระบวนการตีความหมายในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ซึ่ง Blumer อธิบายลักษณะพื้นฐานของกระบวนการดังกล่าว ว่า มีองค์ประกอบ 2 ส่วน

"กระบวนการนี้มี 2 ขั้นตอนประกอบกัน ขั้นแรกผู้กระทำการจะบ่งชี้ต่อตนเองให้ทราบว่าเขากำลังกระทำต่อสิ่งใด กล่าวคือ เขาต้องบ่งชี้ให้ตนเองทราบถึงสิ่งซึ่งมีความหมาย ... ขั้นที่สองจากผลของกระบวนการสื่อสารกับตนเองดังกล่าว การตีความหมายก็เกิดขึ้นในลักษณะของถ่ายทอดความหมาย โดยผู้กระทำการจะคัดเลือก, ตรวจสอบ, แยกแยะจัดส่วน, และผันแปรความหมายต่างไปตามสถานการณ์ที่เขาเผชิญอยู่ตามวิถีทางการกระทำของเขาด้วยเหตุนี้ การตีความหมายถึง ไม่ควรถูกพิจารณาว่า เป็นเพียงการนำเสนอความที่เกิดขึ้นโดยอัตโนมัติ แต่ควรถือว่าเป็นกระบวนการที่มีการใช้และปรุงแต่งเปลี่ยนแปลงความหมายต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นสื่อชี้นำการกระทำ"

รูปแบบการสื่อสารที่กล่าวมาทั้งหมดนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าสภากาแฟ ที่มีการสื่อสารหลากหลายนั้นยังเป็นเวทีสาธารณะของประชาชนด้วยเช่นกัน

แนวคิดเรื่อง "พื้นที่สาธารณะ" (Public sphere) ในทัศนะของ Habermas

1. ความหมายของพื้นที่สาธารณะ

กาญจนา แก้วเทพ (2543) กล่าวว่า ความหมายของคำว่า "พื้นที่สาธารณะในทัศนคติของ Habermas ประกอบด้วยคำ 2 คำ คือคำว่า "พื้นที่" และคำว่า "สาธารณะ" ความหมายของคำ 2 คำนี้ก็เหมือนคำทั้งหลาย กล่าวคือ ถูกนิยามและถูกขงชิงคำนิยามไปมาอยู่ตลอดช่วงยุคสมัยประวัติศาสตร์ที่คนแต่ละกลุ่มได้มีอำนาจในการให้คำนิยาม แต่หากเราหยุดภาพที่เคลื่อนไหวของคำนิยามทั้งสองเอาไว้ที่จุด ๆ หนึ่ง เราก็อาจจะตรวจสอบดูความหมายของคำทั้ง 2 ได้ดังนี้

คำว่า "พื้นที่" นั้นประกอบด้วยลักษณะที่เป็นทั้งรูปแบบและนามธรรม ในแง่รูปธรรม "พื้นที่" หมายถึงอาณาบริเวณแห่งใดแห่งหนึ่ง (area) ที่มีการแบ่งกันเขตเอาไว้อย่างแน่นอน (boundary) เช่น พื้นที่ในโรงงาน พื้นที่ในบ้าน พื้นที่ในบริเวณวัดพื้นที่ในห้างสรรพสินค้า ฯลฯ นอกจากความหมายรูปธรรมดังกล่าวแล้ว "พื้นที่" ยังมีความหมายทางสังคม-การเมือง-วัฒนธรรม ที่มีลักษณะเป็นนามธรรม เช่น หมายถึงเวที (ทางนามธรรม) ทางสังคมที่มีการขงชิงอำนาจ ตัวอย่างเช่น พื้นที่ทางวัฒนธรรมในสื่อสารมวลชน เมื่อเราพบว่าในละครโทรทัศน์จำนวนมากได้มีการนำเอาเรื่องราวที่มีคนไทยเชื้อสายจีนมาเป็นตัวเอก (เช่น ลอดลายมังกร กระต้อมไม้ไผ่ เล่นหน้างิ้ว สามี ฯลฯ) นำเอาค่านิยมแบบคนจีนมาเชิดชู เราก็อาจจะกล่าวได้ว่า ปัจจุบัน คนไทยเชื้อสายจีนได้เข้ามาขงชิงพื้นที่ทางวัฒนธรรมไปแล้วระดับหนึ่ง เช่นเดียวกับเมื่อรายการโทรทัศน์ประเภท News & Talk Show ต้องเชิญผู้นำชาวบ้าน ตัวแทนชาวบ้าน ตัวแทนชาวเขา ฯลฯ มาเล่าประสบการณ์ทำงานของเศรษฐกิจแบบพอเพียงและพึ่งตนเอง ในขณะที่เศรษฐกิจแบบฟองสบู่ที่เคยยึดพื้นที่สาธารณะอยู่ต้องถอยร่นตกเวทีไป นี่ก็หมายความว่า ความรู้และภูมิปัญญาจากคนระดับรากหญ้า (grass-root) ได้เข้ามามีที่ทางในเวทีสาธารณะของสังคมแล้วในระดับหนึ่ง

สำหรับคำว่า "สาธารณะ" นั้น ในความหมายที่เข้าใจกันโดยทั่วไปคือ คำว่า "ส่วนรวม" (Public) ซึ่งมักจะถูกให้นิยามโดยเปรียบเทียบกับคู่ที่ตรงกันข้ามคือคำว่า "ส่วนตัว" (Private) สำหรับความหมายของคำว่า "สาธารณะ" นี้ อาจจะขยายออกไปถึงเรื่องผลประโยชน์ของส่วนรวม สำหรับคนหมู่มากหลากหลายกลุ่มที่อาจจะสอดคล้องหรือขัดแย้งกับผลประโยชน์ส่วนตัว

(ปัจเจกหรือเฉพาะกลุ่ม) คำว่า "สาธารณะ" ก็มีนัยยะได้ 2 นัยเช่นเดียวกับคำว่า "พื้นที่" กล่าวคือ สามารถแสดงออกในลักษณะรูปธรรมเช่น สวนสาธารณะ คือสวนของส่วนรวม และความหมายในเชิงนามธรรม เช่น ผู้นำชุมชนที่ทำงานเพื่อประโยชน์ส่วนรวมโดยไม่คำนึงถึงความสุขส่วนตัวเลย

สำหรับคำนิยามเรื่อง "พื้นที่สาธารณะตามทัศนะของ Habermas นั้นเขาได้นิยามว่า แนวคิดเรื่องพื้นที่สาธารณะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ "ความรู้สึกเป็นส่วนรวม" (sense of public) แนวคิดนี้มิได้มีลักษณะเลื่อนลอยเป็นนามธรรม หากทว่า เป็นการปฏิบัติการทางสังคมที่ฝังตัวอยู่ในวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัย (Culturally embedded social practice)

2. พัฒนาการของ"พื้นที่สาธารณะ"

ในหนังสือชื่อ The Structural Transformation of the Public Sphere (1989) Habermas ได้สืบค้นพัฒนาการของการปฏิบัติการทางสังคมที่ฝังตัวอยู่ในวัฒนธรรมของแต่ละยุคสมัยของสิ่งที่เรียกว่า "พื้นที่สาธารณะ" โดยเริ่มตั้งแต่ยุคสมัยศตวรรษที่ 17 ในสังคมยุโรปที่ยังคงเป็นสังคมศักดินา พร้อมๆ กับชนชั้นกระฎุมพีเริ่มแตกหน่อขึ้นมา ในยุคศักดินานั้น มีแต่สถาบันกษัตริย์และสถาบันศาสนาเท่านั้นที่มีอภิสิทธิ์ในการเข้าถึงที่สาธารณะในทางการเมือง (public sphere in political society) หมายความว่า มีแต่ชนชั้นกษัตริย์ ชุนนางชั้นสูง และพระเท่านั้นที่มีอำนาจในการตัดสินใจกิจการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะ เช่น การออกกฎหมายการถืออำนาจครอบครองที่ดิน การผูกขาดความรู้และอำนาจผูกขาดโฆษณาเผยแพร่ความรู้แก่สาธารณะ เป็นต้น และเพื่อที่จะรักษาอภิสิทธิ์ในพื้นที่สาธารณะทางการเมืองของตน รัฐ (กษัตริย์ ชุนนางชั้นสูง และพระ) ยังกำหนดอำนาจที่จะให้ความรุนแรงปราบปรามคนกลุ่มอื่นที่รุกล้ำเข้ามาในพื้นที่สาธารณะดังกล่าว ตัวอย่างเช่น หากมีผู้เขียนหนังสือคัดค้านคำสั่งสอนทางศาสนา พระก็สามารถจะจับเข้าคุกได้ เป็นต้น (ในกรณีของสังคมไทยก็เช่น การห้ามเผยแพร่หนังสือทฤษฎีศาสตร์ของพระลัทธิอนุวัตรในรัชสมัยของรัชกาลที่ 6) ในระหว่างช่วงปลายศตวรรษที่ 17 ต่อกับศตวรรษที่ 18 เริ่มปรากฏการสร้าง "พื้นที่สาธารณะ" ของคนกลุ่มใหม่ในสังคม โนมิตีของผู้กระทำ กลุ่มคนที่เข้าร่วมพื้นที่สาธารณะจะได้แก่พวกชนชั้นกลาง (พ่อค้า ช่างฝีมือ) ชุนนาง ปัญญาชน (แต่เป็นผู้ขายเกือบทั้งหมด) ที่มานัดพบปะกันตามร้านกาแฟ โรงเหล้า Salon (คล้ายๆห้องรับแขกในบ้านผู้มีฐานะ) (มิติลานที่) เป็นที่น่าสังเกตว่าพื้นที่เหล่านี้เป็นเขตที่ค่อนข้างปลอดภัยจากอำนาจของกษัตริย์และศาสนาเนื่องจากสังกัดอยู่ในภาคประชาสังคม (civil society) ในแง่มิติการกระทำ กิจกรรมที่กลุ่มบุคคลดังกล่าวจะกระทำคือ การนัดพบปะกันอย่างสม่ำเสมอ เพื่อพูดคุยถกเถียงกันอย่าง

อิสระเสรี และใช้เหตุผลในเรื่องกฎหมาย การเมือง การปกครองต่างๆ ของรัฐ การโต้แย้งกันนี้จะเป็นไปบนหลักความเสมอภาคเท่าเทียม โดยมีบทบาทของสื่อมวลชนประเภทหนังสือพิมพ์เป็นศูนย์กลางกล่าวคือ เรื่องที่พูดคุยกันจะเป็นประเด็นของผลประโยชน์ร่วมกันที่สมาชิกแต่ละคนได้รับข่าวสารมาจากหนังสือพิมพ์ หรือเป็นการอ่านหนังสือพิมพ์ด้วยกัน (ปัจจุบันนี้บรรยากาศในประเทศไทยที่ใกล้เคียงให้เห็นพื้นที่สาธารณะดังกล่าวได้ก็เช่น สภากาแฟใน จ.ตรัง)

อย่างไรก็ตาม การมาพบปะสนทนาแลกเปลี่ยนกันในประเด็นสาธารณะดังกล่าวนั้นก็มิใช่การพูดคุยเพื่อลบล้างประลองปัญญาแล้วก็จบสิ้นไป หากทว่าพื้นที่สาธารณะดังกล่าวได้ทำหน้าที่เป็นพื้นที่ต่อสู่ทางการเมืองของชั้นกลางด้วย เพราะนอกจากการพูดคุยดังกล่าวจะเป็นช่องทางในการเปิดโอกาสให้สมาชิกในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมในชีวิตสาธารณะ (public life) และสามารถตรวจสอบรัฐบาลที่กำลังปกครองอยู่ขณะนั้นด้วย (มติหน้าที่) และหลังจากนั้นผลที่เกิดขึ้นหลังจากพูดคุยดังกล่าวก็คือ กลุ่มพื้นที่สาธารณะนั้น ก็จะนำเอาข้อสรุป/ข้อเสนอไปต่อรองกับชนชั้นกษัตริย์และขุนนาง ซึ่งทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นขุนนางกับชนชั้นนกระฎุมพีเปลี่ยนแปลงลงไป พื้นที่สาธารณะดังกล่าวจึงเท่ากับเป็นเวทีที่เปิดโอกาสให้ชนชั้นกลางได้แสดงตัวในฐานะ พลเมือง" (citizen) และได้รวมตัวกันเพื่อเป็นช่องทางเข้าไปร่วมกับชีวิตสาธารณะของสังคม

เส้นทางเดินต่อไปสำหรับอนาคต

กาญจนา แก้วเทพ (2543) กล่าวถึงเวทีสาธารณะ ในทฤษฎีของ Habermas อีกว่า ปัจจุบันนี้ประเทศต่าง ๆ ในโลกล้วนได้มีประสบการณ์ในการนำเอา ระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทน (representative democracy) มาใช้นับเป็นเวลา 3 ศตวรรษมาแล้ว และต่างก็ให้เห็นแล้วว่า ระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนนั้นมีระบบที่สามารถทำงานเพื่อผลประโยชน์ส่วนรวมหรือตอบสนองผลประโยชน์ของคนทุกกลุ่มได้ แม้แต่ในประเทศตะวันตกเช่นอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส ที่เป็นต้นแบบของประชาธิปไตย โดยแบบตัวแทน เราก็จะพบเห็นชาวอยู่เสมอว่า จะมีกลุ่มคนงานหยุดงานประท้วง กลุ่มชาวไร่ร่อนเอาของมาทิ้งปิดถนนฯลฯ เพื่อต่อรองรักษาผลประโยชน์ของตัวเองโดยที่ผู้แทนในสภาไม่อาจทำหน้าที่ให้ได้ ซึ่งก็หมายถึงว่า ในสังคมจะมีระบบการเมือง 2 ระบบควบคู่กันไป แบบ Two in one คือ ระบบประชาธิปไตย แบบมีตัวแทน และระบบประชาธิปไตย โดยแบบทางตรง ที่อาจจะมิใช่รูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การชุมนุมประท้วงเดินคูขนานกันไปอย่างเคียงป่าเคียงไหล

และดังที่ได้กล่าวพาดพิงมาแล้วในตอนต้น ๆ ถึงความคิดของนักอนาคตวิทยา เช่น A.Toffler ที่นำเสนอว่า ระบบประชาธิปไตยแบบตัวแทนนั้นเกิดขึ้นเนื่องจากข้อจำกัดในเรื่องระยะเวลา/พื้นที่/เวลา ที่ไม่เปิดโอกาสให้ปริมาณคนจำนวนมากๆ เข้ามาแสดงความคิดเห็นและคะแนนเสียงในเวลาเดียวกันได้ อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันนี้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีโดยเฉพาะด้านคอมพิวเตอร์ได้ปลดปล่อยข้อจำกัดเรื่องระยะเวลาและเวลาลงไปได้อย่างมากแล้ว ดังนั้น จึงอาจเป็นไปได้ว่า ในอนาคตสำหรับประเด็นสาธารณะ (public issues) ที่มีผลกระทบต่อคนจำนวนมาก เช่น การสร้างเขื่อน การสร้างโรงงานไฟฟ้านิวเคลียร์ การกู้เงินจาก IMF การจัดสรรงบประมาณให้แก่กระทรวงทบวงกรมต่าง ฯลฯ น่าจะเปิดโอกาสให้มีการใช้

ประชาธิปไตยแบบโดยตรง ได้(Direct democracy) และสัดส่วนของประชาธิปไตย โดยตางนี้ น่าจะเพิ่มมากขึ้นและเข้าแทนที่ระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนให้มากขึ้น

แต่ทว่า การที่จะดำเนินการในระบอบประชาธิปไตยแบบโดยตรงเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพนั้น นอกเหนือจากความก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีที่สามารถเชื่อมอำนาจให้มีการคะแนนออกเสียงได้โดยตรงแล้ว การที่ต้องมี พื้นที่สาธารณะ เพื่อให้มีเวลาสำหรับการนำเสนอข้อมูล (Speechact แบบ Constatives) การอภิปรายโต้แย้งกันอันเป็นเงื่อนไขสำคัญก่อนที่จะใช้สิทธิ์ออกเสียงเป็นขั้นตอนที่เป็นหัวใจของระบอบประชาธิปไตย ซึ่งผู้ที่จะใช้สิทธิ์ออกเสียงนั้นต้องเป็น "พลเมือง" ไม่ใช่ "ผู้บริโภคน" ในการสร้างพื้นที่สาธารณะดังกล่าว บทบาทของ Communicative action จะเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องด้วย อย่างไม่อาจจะขาดได้ในกรณีของไทยนั้น พันสนัย (2541) ที่ได้ใช้แนวคิดของ A .Gramsci เกี่ยวกับ War of position และ War of movement มาให้อธิบายกรณีการสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต ผู้วิจัยพบว่า เพื่อจะมีการชุมนุมประท้วงเคลื่อนไหวประเด็นสังคมต่างๆ เช่นการสร้างท่อก๊าซ การสร้างโรงงานไฟฟ้าเตาเผาขยะ ฯลฯ ที่นับว่าเป็น War of movement นั้น ผู้เข้าร่วมส่วนใหญ่มักจะมีใจในประเด็นต่างๆ ไม่กระจำจการได้รับข้อมูลข่าวสารก็ไม่เพียงพอ (จึงมักถูกกล่าวหาว่าเป็นมือบจัดตั้ง เพราะไม่รู้เรื่องราวที่มาชุมนุมประท้วง ดังนั้น การติดต่อสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเสียก่อนในขั้นตอนของ War of position (สงครามแข่งขันพัฒนาที่ทางความคิด (ด้วยการกระจายข้อมูลให้เต็มที่และมีกระบวนการเหล้าความคิดของผู้ร่วมชุมนุมให้แหลมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน หน้าที่ก็คือหน้าที่ของพื้นที่สาธารณะแบบดั้งเดิมนั่นเอง) การเตรียมพร้อมดังกล่าวน่าจะเป็นหลักประกันในชัยชนะของขั้นตอน War of movement ได้อย่างดี

ส่วนจุดยืนของ Habermas สำหรับสังคมประชาธิปไตยในอนาคตที่จะต้องก้าวไปข้างหน้า จากระบอบประชาธิปไตยในปัจจุบันก็คือ ต้องแสวงหารูปแบบตามฉันทาทิศทางสังคมรูปแบบใหม่ ๆ (New Solidarity) ที่วางอยู่บนพื้นฐาน "ความเป็นพลเมือง" (political project) ของประชาชน โดยอาศัยรูปแบบการสื่อสารที่มีอยู่เป็นมรรตวิถึ (material condition) ในกาครั้งนี้ การกอบกู้แนวคิดและแนวปฏิบัติเรื่อง "พื้นที่สาธารณะ" ในความหมาย ดังเดิมเป็นโครงการทางการเมือง (Political project) ภาคประชาชนที่ต้องดำเนินการโดยยึดหลักการที่สำคัญ ดังนั้น เช่น

พื้นที่สาธารณะไม่ว่าจะอยู่ในรูปแบบใดก็ตาม (ร้านค้าแฟ รายการโทรทัศน์กลุ่มสมาคม ชมรม ฯลฯ) ต้องเป็นสถานที่เป็นอิสระทั้งจากรัฐและระบบตลาด

มีพื้นที่สาธารณะของกลุ่มสังคมที่หลากหลายที่ส่วนสนใจผลประโยชน์ร่วมกันของสังคมมากกว่าจะมุ่งหน้าแต่ปกป้องผลประโยชน์เฉพาะกลุ่ม และกลุ่มเหล่านี้ควรมีเครือข่ายการติดต่อสื่อสารกันอย่างสม่ำเสมอ

เป็นพื้นที่ที่พิจารณาสมาชิกผู้เข้าร่วมในฐานะ "พลเมือง" ผู้สนใจและเข้าร่วมในความเป็นไปในสังคมส่วนรวม มากกว่าเป็น "ผู้บริโภค" มีหน้าที่เพียงแต่เกาะเวที่ดูความเป็นไปของบ้านเมือง

พื้นที่สาธารณะที่พูดถึงประเด็นสาธารณะ จะมีคุณค่าเมื่อผู้ทำเห็นความสำคัญ และผลักดันให้ความคิดนั้นเป็นนโยบายในการพัฒนาชุมชน

แนวความคิดผู้นำชุมชนกับการพัฒนาชุมชน

เรวดี ไชยพาน (2523 อ้างถึงใน อรรพรรณ จิตระวัง, 2540) ได้สรุปความสำคัญของผู้มีหน้าที่ต่อการพัฒนาชุมชนว่า

1. ผู้ทำให้งานพัฒนาท้องถิ่นเริ่มต้นและแผ่ขยายวงกว้างออกไป
2. ผู้นำจะเป็นผู้เผยแพร่ความรู้ ความคิดต่างๆ ที่ได้รับมาจากหน่วยงานภายนอก เช่น เรื่องอาชีพ สาธารณสุข ฯลฯ ไปสู่ชาวบ้าน

3. ในบางเรื่องบางประเภท ผู้นำเป็นครูสอนชาวบ้านในเรื่องเฉพาะอย่างที่มีผู้นำมีความรู้ชำนาญเป็นพิเศษ ด้วยการจัดกลุ่ม ชมรม หรือจัดแปลงสาธิต เป็นตัวอย่างแก่ชาวบ้าน เป็นต้น
4. ในฐานะกรรมการพัฒนาหมู่บ้าน ผู้นำจะร่วมกับประชาชนในชุมชนนั้นๆ วิเคราะห์สภาพชุมชน ปัญหา และความต้องการของชุมชน เพื่อจัดทำแผนพัฒนาชุมชนของตนเอง
5. ผู้นำเป็นตัวแทนของสมาชิกในชุมชนในการชี้แจงให้หน่วยงานภายนอกที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชุมชนได้รับทราบถึงปัญหาและความต้องการของชุมชน รวมทั้งเป็นผู้ประสานงาน
6. ผู้นำเป็นผู้อำนวยความสะดวกในการติดต่อสื่อสาร และสื่อความรู้สึกของสมาชิกในชุมชนต่อความพยายามที่จะตัดสินใจทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด
7. ผู้นำที่ทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนตลอดไปในชุมชน ในลักษณะของชุมชนที่สามารถพึ่งตนเองได้

ชูศักดิ์ ชูช่วย (2533) กล่าวถึงบทบาทและหน้าที่ของผู้นำชุมชนว่า "ผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลสำคัญกลุ่มหนึ่งที่จะเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน ทั้งนี้เพราะผู้นำท้องถิ่นเป็นบุคคลที่เกี่ยวข้องและใกล้ชิดกับประชาชน จึงสามารถเข้าใจสภาพชุมชนได้เป็นอย่างดี มีบทบาทหน้าที่พัฒนาชุมชนอย่างต่อเนื่อง ซึ่งบทบาทของผู้นำในการพัฒนาชุมชนนั้น ก็เพื่อพัฒนาคุณภาพของประชาชนในชุมชนในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ อาชีพ สาธารณสุข สังคม วัฒนธรรม และการเมือง การปกครองให้สูงขึ้น"

บทบาทของผู้นำชุมชนในฐานะผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent)

กู๊ดอินท์ (Goodenough, 1963) นักมานุษยวิทยาชาวอเมริกันได้เสนอแนะว่า ผู้นำการเปลี่ยนแปลง (Change agent) ถ้าจะทำงานให้ได้ผลดี จำเป็นต้องมีความรู้พื้นฐานทางด้านจิตวิทยา วัฒนธรรม และสังคมของมนุษย์ และต้องรู้จักแสวงหาความช่วยเหลือจากแหล่งที่ถูกต้องด้วย โดยสรุปคือว่า ในสังคมประชาธิปไตยนั้นผู้นำการเปลี่ยนแปลงมีความสำคัญมาก

กู๊ดอินท์ ให้ความเห็นว่าในสังคมประชาธิปไตย ผู้นำการเปลี่ยนแปลงอาจมีได้ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายเอกชน สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนา หรือประเทศในโลกที่สาม รัฐบาลมักจะมีบทบาทมากกว่าฝ่ายเอกชนในด้านการเปลี่ยนแปลง

ในการนี้ทางฝ่ายรัฐบาลจึงจำเป็นต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาประเทศขึ้น ซึ่งอาจจะมีเพียงหนึ่งหน่วยหรือหลายหน่วยก็ได้ อย่างเช่น ในกรณีของประเทศไทย ปรากฏว่ามีหน่วยงานของรัฐบาลซึ่งทำหน้าที่ริเริ่มนำมาเปลี่ยนอยู่เป็นจำนวนมาก อาทิ กรมพัฒนาชุมชนรับผิดชอบในด้านการพัฒนาชนบท ในระดับหมู่บ้านและตำบลต่างๆ มีพัฒนาการเป็นตัวแทนปฏิบัติงานประจำอยู่ตามท้องถิ่นต่างๆ กรมส่งเสริมสหกรณ์ รับผิดชอบในด้านการพัฒนาสมาคมสหกรณ์ทั้งในชนบทและเมือง มีพนักงานสหกรณ์เป็นตัวแทนปฏิบัติงานให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้

นอกจากนี้ก็ยังมียังมีอีกหลายหน่วยงานอันได้แก่ กรมส่งเสริมการเกษตร สำนักงานเร่งรัดพัฒนาชนบท กรมอนามัย กรมปศุสัตว์ ฯลฯ ทั้งฝ่ายธุรกิจเอกชน บรรดาพนักงานขายสินค้าต่างๆ ก็อาจถือได้ว่าเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงเหมือนกัน

หน้าที่หลักของผู้นำการเปลี่ยนแปลง

หน้าที่หลักของผู้นำการเปลี่ยนแปลงก็คือ ต้องทำการโน้มน้าวจิตใจราษฎรผู้ตกเป็นเป้าหมายของการเปลี่ยนแปลงให้ยอมรับเอาเทคนิควิทยาการใหม่มาใช้ตามความเหมาะสมแก่สภาพทางสังคม และพื้นฐานความเป็นไปได้ทางวัฒนธรรม เพราะว่าการเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมนั้น จะเป็นไปได้โดยราบรื่นก็ต่อเมื่อมีการเสริมต่อจากฐานเดิม และการเสริมต่อนั้นจะต้องไม่ขัดแย้งอย่างรุนแรงกับความรู้สึกของผู้คนด้วย งานของผู้นำการเปลี่ยนแปลงนั้นมีใช่ง่าย ๆ เลย จะต้องมิจิตใจที่เข้มแข็งอดทน และจะต้องมีวิธีการเหนือกว่าชาวบ้านทั่วไปด้วย นอกจากนั้นยังต้องมีบุคลิกภาพที่เข้ากับคนทั่วไปได้ดีอีกด้วย (Goodenough, 1963)

การประสานงานร่วมมือกันทำงานพัฒนาประเทศของบรรดาผู้นำความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ นั้นอาจกระทำให้ทั้งในทางตั้ง (Vertical) และในแนวระนาบ (Horizontal) การประสานงานในแนวตั้ง หมายถึง ความร่วมมือกันระหว่างผู้นำประเทศ ชำราชากรระดับต่าง ๆ เรื่อยลงมาจนถึงพ่อค้าประชาชนทั่วไป ซึ่งมีลักษณะหรือศักยภาพของความเป็นผู้ริเริ่มนำเปลี่ยน ส่วนการร่วมมือในแนวระนาบ หมายถึง การร่วมมือกันระหว่างผู้นำความเปลี่ยนแปลงที่ทำงานอยู่ในระดับเดียวกัน อย่างเช่น ในระดับตำบล พัฒนาการ พนักงานสหกรณ์ พนักงานเกษตร พนักงานอนามัย ตลอดจนผู้นำท้องถิ่นฝ่ายเอกชนร่วมมือประสานงานกันพัฒนาตำบลและหมู่บ้านต่าง ๆ เพื่อความอยู่ดีกินดีของประชาชนในตำบลนั้น เป็นต้น

ผู้นำการเปลี่ยนแปลงกับกระบวนการพัฒนาชุมชน

กระบวนการพัฒนาชุมชนมุ่งเน้นที่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลเป็นสำคัญนั้น สืบเนื่องมาจากแนวความคิดที่ว่า การเปลี่ยนแปลงใดๆ ควรจะให้ผู้จะต้องถูกเปลี่ยนรับรู้และยินยอมด้วย เรียกว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงโดยราษฎรมีส่วนร่วมการกระทำ (Population participation) เราเชื่อว่า เมื่อราษฎรผู้ที่จะต้องเปลี่ยนแปลงหรือกลุ่มเป้าหมาย (target population) เห็นดีเห็นชอบยินยอมพร้อมใจและให้ความร่วมมือในการเปลี่ยนแปลงแล้ว การเปลี่ยนแปลงใด ๆ ที่เกิดขึ้นมาย่อมมีผลจริง กว่า การเปลี่ยนแปลงที่บัญชาการไปจากเบื้องบน หรือรัฐบาลแต่ฝ่ายเดียว ซึ่งอาจไม่ตรงกับความต้องการของราษฎรผู้ถูกบังคับให้เปลี่ยนก็ได้

แนวความคิดยุทธวิธีการสื่อสารในชุมชน

1. การสื่อสารในลักษณะยุทธวิธีทางตรง (Direct Action Tactics)

ยุทธวิธีนี้ดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ที่เข้าไปกระทำ หรือติดต่อโดยตรงกับประชาชน ในลักษณะต่อไปนี้

1) การพูดคุยสนทนาตัวต่อตัว

2) การรณรงค์ในกลุ่มเพื่อนบ้าน จากบ้านหนึ่งสู่อีกบ้านหนึ่ง เพื่อมุ่งให้เกิดผลกับสมาชิกในครอบครัวเหล่านั้น

3) การอภิปรายกลุ่ม (Group discussion) เป็นการอภิปรายกลุ่มแบบไม่เป็นทางการ เช่น ในร้านขายของ ในร้านตัดผม การรวมกันทางสังคมกลุ่มเล็กๆ (clique) และกลุ่มเยาวชนชนบท เป็นต้น

4) การรวม (engaging) กลุ่มหลัก (core group) ขององค์การ และสถาบันต่างๆ เช่น ผู้นำ (ทางการและไม่เป็นทางการ) ของกลุ่มสตรี เยาวชน เกษตรกรและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ

5) การประชุมแบบเป็นทางการกับกลุ่มผลประโยชน์ที่มีขนาดใหญ่

6) กลวิธีการเจรจาต่อรอง (bargaining tactics) เจ้าหน้าที่ให้ความหวังล่วงหน้าแก่ประชาชนให้ร่วมในการดำเนินการแลกเปลี่ยนเพื่อได้สิ่งดีกว่าเดิม (trade off action) หากประชาชนคิดว่าเขาจะไม่ได้ประโยชน์ เขาก็จะถามถึงสิ่งที่ดีกว่าเดิม เช่น "เราจะร่วมถ้าเราได้สิ่งนั้น"

7) การแนะนำชักชวน (lobbying) ประชาชนร้องขอ ทวายนฎีกา หรือยื่นคำร้องต่างๆ เพื่อพวกเขา มีวิธีการหรือรูปแบบต่างๆ เช่น

1. การประชุมต่อต้าน (protest meeting)
2. การเดินรณรงค์ (parades and marches)
3. จดหมายร้องเรียน (letters of petition)
4. เสนอทางแก้ปัญหา (resolutions)
5. การเดินขบวน (demonstration)
6. การเยี่ยมเยียนมวลชน (mass visits)
7. การไต่สวนสาธารณะและประชุมอภิปราย (public hearings and conferences)

2. การสื่อสารในลักษณะยุทธวิธีทางอ้อม (Indirect Action Tactics)
 ยุทธวิธีทางอ้อมเป็นวิธีที่เจ้าหน้าที่ไม่ได้พบปะติดต่อโดยตรงกับประชาชน สิ่งเหล่านี้ได้แก่

1. การโฆษณา (advertising) การโฆษณาชวนเชื่อ (propaganda)
2. การส่งข่าวสารผ่านสื่อทันสมัยทุกชนิด
3. การส่งข่าวสารผ่านสื่อในชุมชน ตัวอย่างเช่นการพูดคุยขูบจับ การพูดต่อกันไป เหมือนเครื่องงุ่น
4. ใช้ค่านิยมทางประเพณี วิถีประชา (folk ways) และจารีต (mores) เป็นเครื่องมือเพื่อทำให้เกิดการมีส่วนร่วม
5. การสาธิตภาคสนาม (Field demonstrations) และมีวันฝึกปฏิบัติ (Fields days)
6. การทัศนศึกษา (study tours)
7. ใช้ทรัพยากรบุคคลและผู้นำ ซึ่งบุคคลเหล่านี้จะเป็นที่นำเชื่อถือจากประชาชน
8. ใช้ศูนย์เรียนรู้ หรือศูนย์ท้องถิ่น โปสเตอร์ และกระดานดำที่ใช้กับประชาชน
9. ใช้การรวมประชาชนตามปกติ หรือตามประเพณี เช่น ตามวัด โบสถ์ สภาตำบล การประชุมหมู่บ้าน การประชุมในวาระต่างๆ ฯลฯ
10. การแสดงบทบาทสมมติ ละครและกิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น เพลงพื้นบ้าน (Folk songs) ความเชื่อธรรมเนียมประเพณี (Folk Loves)

แนวคิดการสื่อสารเพื่อพัฒนา (Development Communication)

นอกจากผู้นำจะมีกลยุทธ์ในการเสวนากับผู้คนในสภาพแวดล้อม เพื่อการพัฒนาแล้ว ผู้นำจำเป็นต้องทำอย่างอื่นที่จะต้องทำความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดของการสื่อสาร เพื่อการพัฒนา ซึ่งกระบวนการทัศนกำลังจะเปลี่ยนไป ตามการพัฒนาสมัยใหม่

โรเจอร์ (1976) ได้นำเสนอคุณลักษณะสำคัญของกระบวนการทัศนใหม่ของการพัฒนาที่ค่อนข้างคำนึงถึงมิติของการเมืองในความหมายของการจัดสรรและกระจายอำนาจที่มาจากแหล่งต่าง ๆ ของสังคม ดังนี้คือ

- กระจายข่าวสารข้อมูลและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างเสมอภาคยุติธรรม
- ประชาชนต้องมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ในการพัฒนาตนเอง ในระดับการวางแผนและการดำเนินการ
- ดังนั้นการวางแผนการพัฒนาต้องมีลักษณะกระจายอำนาจ (Decentralization) และต้องเน้นการนำเอาทรัพยากรจากท้องถิ่นมาใช้ในกระบวนการพัฒนา

ซิงค์ และโรเจอร์ (1989) ได้กล่าวอย่างชัดเจนว่า การกำหนดบทบาทของการสื่อสารในการพัฒนานั้นจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับคำนิยามของ "การพัฒนา" นั้นเอง ดังนั้น เราได้เห็นการเปลี่ยนแปลงคำนิยามของการพัฒนาที่อยู่ใน กระบวนทัศน์เดิม (Dominant Paradigm) ที่เน้นเรื่องปริมาณของอัตราความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจมาเป็นเรื่องคุณภาพชีวิตของประชาชน หรือการแบ่งสรรความเจริญอย่างยุติธรรมในกระบวนการทางเลือกใหม่ (Alternative Paradigm) บทบาทของการสื่อสารเพื่อพัฒนานี้จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตามไปด้วย จากการสื่อสารแบบเดิมที่มีลักษณะจากบนลงล่าง เป็นการสื่อสารทางเดียวและถูกวางแผนจากส่วนล่าง แมคครูล์ (1993) ได้ประมวลคุณลักษณะสำคัญของการสื่อสารที่จะเข้ามามีบทบาทในการพัฒนาแนวใหม่ เช่น

- มีลักษณะหลากหลาย (Multiplicity)
- เป็นการสื่อสารขนาดเล็ก (Smallness of Scale)
- สร้างและใช้อยู่ในท้องถิ่นเอง (Locality)
- ไม่มีลักษณะแข็งตัว ยืดหยุ่นได้ ไม่เป็นสถาบัน (Deinstitutionalisation)
- มีการแลกเปลี่ยนบทบาทระหว่างผู้ส่งสาร (Interchange of Sender Receiver Roles)

Roles)

- เน้นการสื่อสารแนวนอนทุกระดับของสังคม (Horizontality of Communication)

เออร์วินด์ ซิงค์เฮล และปารีชาติ สถาปิตานนท์ (Arvind Singhal and parichart Sthapitanonda, 1996) ประมวลแนวความคิดของนักวิชาการหลายท่าน และได้สรุปแนวทางของการพัฒนาตามหลักกระบวนทัศน์แห่งความหลากหลาย (multiplicity paradigm) ว่า การพัฒนาควรมุ่งที่ความต้องการของประชาชนซึ่งเป็นสมาชิกของสังคม และควรจะคำนึงถึงการผสมผสานของวัฒนธรรม ค่านิยม ความเชื่อ และบรรทัดฐานของสังคม โดยกระบวนการดังกล่าวควรจะสนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา ตลอดจนควรส่งเสริมให้มีการพึ่งพาตนเองในแต่ละสังคมให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ แต่ไม่ได้หมายถึงการตัดขาดจากสังคมภายนอก ทั้งนี้ เพื่อเปิดโอกาสให้มีความเท่าเทียมกันในการเข้าถึงทรัพยากรและเข้าถึงสื่อ

ทั้งนี้การสื่อสารจะเป็นไปด้วยความราบรื่น และมีประสิทธิภาพ หรือไม่นั้น เอเวอเรท เอ็ม. โรเจอร์ส (Everett M. Rogers, 1993) กล่าวว่า คุณลักษณะระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารเป็นปัจจัยสำคัญที่จะอธิบายว่าใครถ่ายทอดข่าวสารไปยังใคร และจะมีประสิทธิภาพในการถ่ายทอดข่าวสารแค่ไหน ทั้งนี้ การสื่อสารจะเป็นไปด้วยความราบรื่นเมื่อผู้ส่งสารและผู้รับสารมีคุณลักษณะเหมือนๆ กัน (Homophily) เช่น ความเชื่อ ทศนคติ ค่านิยม สถานะสังคม และอื่น ๆ นั้นหมายถึงบุคคลส่วนใหญ่จะมีความรู้สึกสบายใจที่จะติดต่อสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ๆ ที่คล้ายคลึงกับตนมากกว่า การพูดคุยกับบุคคลที่แตกต่างกับตน ซึ่งต้องใช้ความพยายามมากที่จะทำให้การสื่อสารประสบผล เพราะ การสื่อสารระหว่างผู้ส่งสารและผู้รับสารที่มีคุณลักษณะแตกต่างกัน (Heterophily) อาจทำให้เกิดการรับรู้ที่ไม่สอดคล้องกันก็ได้ และผู้รับสารเองอาจจะมีความรู้สึกไม่สะดวก หรือไม่สบายใจ ที่จะทำการสื่อสาร

หน้าที่ของการสื่อสารในการพัฒนา

คณะกรรมการระหว่างประเทศว่าด้วยปัญหาการสื่อสารอันประกอบด้วย ผู้เชี่ยวชาญทางด้านสื่อสารระดับโลก ได้กล่าวถึงการสื่อสารว่า โดยทั่วไปแล้วอาจจะเป็นได้ทั้งกิจกรรมส่วนบุคคล และส่วนรวมในการแลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดภายในระบบสังคมใดสังคมหนึ่ง โดยหน้าที่สำคัญของการสื่อสารอาจจำแนกได้ดังต่อไปนี้ (มอง แมคไบรด์. 1980)

หน้าที่ของการสื่อสาร

1. ทางด้านข่าวสาร หมายถึง การเก็บรวบรวมแยกแยะและกระจายข่าวสารข้อเท็จจริง และความคิดเห็น ซึ่งจำเป็นต่อปัจเจกชน ในการทำความเข้าใจ บุคคลอื่น ชุมชนอื่น สถานการณ์สิ่งแวดล้อม เพื่อนำไปสู่การตัดสินใจที่เหมาะสม
2. ทางด้านสังคมประภิต หมายถึง การสร้างสมความรู้ ความคิดร่วมกัน ซึ่งนำไปสู่ความร่วมมือร่วมใจกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม
3. ทางด้านกระตุ้น หมายถึง การส่งเสริมสนับสนุนให้ไปสู่จุดมุ่งหมายของสังคม ทั้งในระยะสั้น และระยะยาว โดยกระตุ้นให้บุคคลตระหนักถึงบทบาทและแสวงหาแนวทางในอันที่จะนำไปสู่การบรรลุเป้าหมายของสังคมร่วมกัน
4. ทางด้านการโต้แย้งและอภิปราย หมายถึง การแลกเปลี่ยนข้อมูล ความคิดเห็นของบุคคลต่าง ๆ เพื่อนำไปสู่การแก้ปัญหาของสังคม รวมทั้งก่อให้เกิดความสนใจต่อปัญหาในระดับชุมชนประเทศและระหว่างประเทศ
5. ด้านศึกษา หมายถึง การสื่อสารเข้ามาช่วยในการถ่ายทอดความรู้ เพื่อก่อให้เกิดการพัฒนาสติปัญญา ลักษณะนิสัย และทักษะของบุคคลตลอดชีวิต
6. ด้านส่งเสริมวัฒนธรรม หมายถึง การเผยแพร่ ศิลปวัฒนธรรมเพื่อสงวนรักษามรดกที่ตกทอดกันมาจากบรรพบุรุษและการพัฒนาศิลปวัฒนธรรมโดยการส่งเสริมสติปัญญาและจินตนาการของบุคคล รวมทั้งกระตุ้นให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในทางสุนทรีย์ภาพ
7. ด้านบันเทิง หมายถึง การเผยแพร่งานทางการละคร วรรณกรรม ดนตรี การละเล่น และศิลปะต่าง ๆ เพื่อความสนุกสนานรื่นเริงและการพักผ่อนหย่อนใจด้วย

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

Katz And Lazarsfeld (1995) พบว่า รูปแบบการสื่อสารระหว่างบุคคล (Interpersonal Communication) หรือการสื่อสารแบบเผชิญหน้า (Face-to-Face Communication) มีผลต่อการทำให้ผู้รับสารยอมรับจะเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ยอมรับที่จะร่วมมือปฏิบัติมากที่สุด

Maximo Paral (1980) ได้ศึกษาเรื่องสื่อมวลชน ในฐานะตัวแทนการเปลี่ยนแปลง ใน 4 หมู่บ้าน โดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อให้ทราบปัญหาในการสื่อสาร การกระจายการไหลของข่าวสาร และอัตราการเปลี่ยนแปลงของประชาชนหลังการเปิดรับสื่อต่างๆ และพบว่าสื่อบุคคลที่เป็นสมาชิกสภาตำบล เป็นสื่อที่มีอิทธิพลในการโน้มน้าวได้มากที่สุด โจสคราญ นีร์ญพฤษ์ (รายงานวิจัย, อัดสำเนา) พบว่า แหล่งข่าวสารที่ได้รับจากการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นการสื่อสารสองทางที่ส่ง

ผลอย่างฉับพลัน อันจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านทัศนคติ พฤติกรรมของผู้รับสาร และประสิทธิภาพในเชิงปฏิบัติที่จะทำให้ทำตามคำแนะนำ

พนิดา อินทรลักษณ์ (2533) ศึกษาผลกระทบในการสื่อสารระหว่างบุคคล ต่อประชาชน ในการเผยแพร่ความรู้เรื่องการวางแผนครอบครัว พบว่า สื่อบุคคลมีผลต่อความรู้ ทัศนคติและพฤติกรรมของประชาชนมากที่สุด

กมลทิพย์ ม้าคนอง (2540) ศึกษาเทคนิควิธีการสื่อสารระหว่างบุคคลของผู้จำหน่ายในธุรกิจขายตรงหลายชั้น พบว่า รูปแบบการสื่อสารแต่ละรูปแบบมีผลต่อการสร้างความรู้สึกลึกต่าง ๆ ให้กับผู้รับสารอย่างชัดเจน แต่การสื่อสารระหว่างบุคคลแบบเผชิญหน้า 2 คนนั้น เป็นรูปแบบที่สามารถใช้เป็นอย่างดีในทุกวัตถุประสงค์ในการสื่อสารเพื่อดำเนินธุรกิจขายตรงแบบหลายชั้นเนื่องจากเป็นรูปแบบที่สามารถสื่อสารได้ตลอดเวลา โดยไม่ต้องอาศัยการเตรียมการสื่อสารในเรื่องของเวลา สถานที่ หรือเงิน

งานวิจัยเรื่องข้อจำกัดทางวัฒนธรรมภาคใต้ (2542) พบว่า ภาคใต้มีวัฒนธรรมลักษณะที่มีความเป็นเสรีชนสูงต้องการปลดแอกจากอำนาจรัฐ หยิ่งในศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ไม่ต้องการความช่วยเหลือจากรัฐมากนัก ยกเว้นเรื่องใหญ่ ๆ พึ่งตนเองและกลุ่มก้อน หากไม่สำเร็จจึงพึ่งนักการเมือง แต่จะไม่พึ่งข้าราชการเพราะไม่เชื่อว่าจะช่วยเหลือได้ เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นกินดีอยู่ดีไม่อดอยากและไม่ค่อยว่างงาน ชอบคนพูดเก่งใช้สำนวนโวหารดี และคิดว่าคนที่พูดได้ดีย่อมเป็นคนเก่งมีความรู้และความคิดเป็นระบบ มองว่าคนที่กล้าพูดคือคนกล้าหาญ คนได้นิยมคนกล้าหาญมาก วิถีชีวิตของคนใต้มีส่วนหล่อหลอมให้มีความสนใจเรื่องราว ความเป็นไปของท้องถิ่นตนเอง มีการถ่ายทอดพฤติกรรมของบรรพบุรุษ สื่อตัวบุคคลระหว่างรุ่นและการถ่ายทอดแต่ละรุ่นทางความคิดจะมีสูงมีเวทีพบปะแลกเปลี่ยนข้อมูลและติดตามข่าวสารการเมืองเศรษฐกิจอยู่หลายแหล่ง เช่น ร้านน้ำชา แหล่งรับซื้อขาย น้ำยาง ปาล์ม และสื่อบุคคลที่เรียกว่า "คอกการเมือง" เป็นต้น

แนวคิดและทฤษฎี รวมทั้งงานวิจัยที่เกี่ยวข้องครั้งนี้ เป็นเหมือนไฟฉายส่องนำทาง ให้ผู้วิจัยมีกรอบในการดำเนินการวิจัย จนบรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ เพื่อจะได้ข้อสรุปเชิงนามธรรม โดยแนวคิดและทฤษฎีนี้ อาจจะปรับและเปลี่ยนให้เหมาะสมสำหรับสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาเก็บรวบรวมข้อมูล